

Krivda in usoda molččnikov

Nad Slovenci se te čase izpolnjuje svetopisemski izrek: »če bodo ti molčali, bodo kamni vpili«. Kamni vpijejo o krivdi in zločinu Osvobodilne fronte nad slovenskim narodom in nad vsem, kar mu je svetega. Kamni vpijejo v Jelendolu, v kočevskih gozdovih, kraških gmajnah, po gorenjskih planinah, po štajerskih dolinah. Kamni vpijejo na ljubljanskem pokopališču, kjer smo prav te dni obhajali drugo obletnico, kar je brat ubil enega svojih najvidnejših in za narod zaslužnih bratov, dr. Marka Natlačena.

Kamni vpijejo, ker tisti, ki bili morda prvi poklicani vpiti, spričo vse te strašne slovenske groze in zločina nad domovino molče. In tem, ki molče prav v dnehi naših grozljivih obletnic, ko kamni najbolj glasno vpijejo, je namenjena danes naša uvodna beseda.

Ko so pred kratkim nekega vidnega ljubljancina, ki je imel vedno precejšen vpliv na javnost s pisano in govorno besedo in je tudi sicer veljal za uglednega in modrega moža, vprašali, kaj misli in kaj pravi kot Slovenec in človek na to, da so komunisti pobili na tisoče Slovencev in razdejali na stotine slovenskih domov, je rekel, da se ne bavi s politiko in da je vsa njegova politika v tem, da molči.

S tem primerom hočemo poudariti, da ne smemo iskati vzrokov za razmah Osvobodilne fronte in za pokolji, ki ga je uprizorila med našim narodom, zgolj v njeni agitaciji in v sredstvih, ki jih je uporabljala, torej ne le v njenem delu, ampak tudi v vztrajnem, trdo-vratnem, nerazumljivem, verjetno pa v strahopetnem in neznačajnem molku tistih ljudi, ki bi po svojem položaju in po svojem ugledu, če že ne po vesti in kot Slovenci bili dolžni s pisano in govorno besedo posvetiti v nejasno in zapeljivo stanje, ki je nastalo z »narodno osvobodilnim« gibanjem. Nič se ne bomo zmotili, če zapišemo, da je Osvobodilna fronta dosegla pol svojega krva-vega in uničevalnega uspeha že s tem, da se ji je s taktičnim manevrom (v OF so združene vse stranke) ali s nasiljem (strahovalni umori) posrečilo zapreti sapo tistim, o katerih je mislila, da bi ji bili po svoji idejni usmerjenosti in gromkih predvojnih besedah nasprotni in ki bi po našem bili nekeke uradne dolžni spregovoriti vsaj polovico tistega, kar so prej vedno govorili za blagor ljudstva. In to je tisti vogelni kamen, nad katerim so se spotaknili marksistéri od takih, ki se ne bi smeli zaradi ljudstva.

Kje so bili v usodnem trenutku, ko je šlo za pravo in odkrito besedo o komunizmu, gromovniki, ki so ljudi ob vsaki priliki utili, da je treba za idejo vse žrtvovati, da je treba iti sanjo v boj in celo v smrt?

Kje so bili tisti, ki so grmeli, da je sladko za domovino umreti, pa so se tega reka naučili iz zgodovine. Ko bi pa morali sami pokazati, kako je treba živeti po njem, so skrili glavo v pesek ali pa so je nesli pod varnejše nebo, kakor je naše?

Kje so bili vsi tisti pisniki in veliki iskaleci pristne slovenske besede, ki so veljali za tako zaslužne Slovence, da jih ni in jih ne bo rodila nikoli več slavska mati, niso pa vedeli nobene pristne in poštene besede, ko je bilo treba v najhujši uri napisati resnico o komunizmu in povedati, kam naj ljudstvo krene in kje je njegova pot, da se bo rešilo?

Kje so bili drugi pisniki vseh panog, učni tako, da so svojo modrost komaj sami razumeli, pa nihče drugi; ki so prelili morje črnih v službi marksistare, za slovenski narod jalove znanosti, niso pa imeli peresa, da bi znanstveno pokazali, kaj je komunizem, kam nas vodi in kaj nam prinaša v vseh svojih oblikah?

Kje so bili vsi, ki so vedno radi dali podpisane cele na kuhinjske recepte in resolucije za gnojnične jame, samo da so veljali za prave, iskrene, na vse žrtve pripravljene rodoljube, niso pa imeli besede proti komunizmu tedaj, ko bi taka beseda ogromno koristila in bi z njo prihranili življenje prenekateremu poštenemu in idealnemu Slovencu za sedanjo čase in za tedaj, ko bomo poštenih, pravih, naših stvari vdanih ljudi potrebovali? Tako pa jih je Osvobodilna fronta vpregla v svoj pogubni voz, ali pa so padli pod rdečimi krogli, ker se niso dali vpreči vanj.

Pisati o trpni preteklem deležniku predpreteklega časa in o zadnjem členu na levi nogi neznanega govnohrca so naši učnjaki utegnili, pisati pa o trpni deležniku sedanjega časa, ko se narod bori za obstoj, svoj in njihov, ko dobesedno trpi, četudi v resnici, neslovnični obliki, pa niso utegnili!

Nikjer jih ni bilo in jih tudi ni moglo biti. Zato jih ni moglo biti, ker jim je bilo vse: ideja, vera, narod, Bog in vrag, žrtve, in vse drugo, kar je ljudstvo imelo za svojo duhovno in drugačno dediščino in dobrino, za katero je bilo pripravljeno žrtvovati vse in je tudi žrtvovalo, ker je vse to bilo tem ljudem samo kupčija; ker so poznali v svojem življenju samo en cilj, utešiti nenasitno lakoto svojega napuha in žepa.

Kaj je bil tem ljudem mlad, cvetoč kmečki fant, ki je s kipečo silo svojega zdravia razveseljeval oko starega, zgraranega očeta, ko je v sinu gledal obranjenega očeta, imena in zemlje. Oni vsega tega v njem niso videli. Videli so kvečjemu volilno kroglico ali

Die Steine schreien gegen die OF... Ein Bild von Gedächtnisfeier am Grabe des ermordeten dr. M. Natlačena in Laibach am 13. X. Kamni vpijejo proti Osvobodilni fronti... Slika s spominske slovesnosti na grobu umorjenega dr. M. Natlačena 13. oktobra letos.

„Bodite edini vsi, ki svoj narod zares ljubite...“

Govor ljubljanskega škofa dr. Gr. Rožmana na grobu † dr. Marka Natlačena

Na spominski svečanosti, prirejani ob drugi obletnici, kar je Osvobodilna fronta dala ubiti bivšega bana dr. Marka Natlačena, je ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman imel na pokojnikovem grobu v petek, 13. oktobra, naslednji govor:

»Če pšenično zrno ne pade v zemlje in ne umrje, ostane samo, če pa umrje, obrodi obilo sadu, te besede Zveličarja, ki je o sebi rekel: »Jas sem vstajenje in življenje, nam prihajajo na misel, ko na drugo obletnico smrti stojimo ob grobu slovenskega bana dr. Marka Natlačena.

Ta grob nam je danes spomin in simbol vseh onih tisočev znanih in nezanih grobov, v katerih počivajo izmurni in mnogokrat okrujena trupla vseh, ki so se iz svojega najglobljega prepričanja in iz ljubezni do svojega naroda kakor koli borili zoper največje sle, ki preti materialni in duhovni kulturi našega naroda, zoper brezbožni komunizem. Od tega, nam vsem draga groba hitijo naše misli in naše molitve k vsem grobovom, ki krijejo žrtve brezbožnega komunizma.

Kakor pšenična zrna so padli vsi ti v našo zemljo, ki je pustil Bog zanje razorati od rdeče revolucije naši miselnosti in našim svetim izročilom tujeja komunizma. Navidezno so uničeni in zdi se nam, da so vrzeli, ki jih je njihova smrt vsekala, tako velike in nevarne, da jih ni mogoče več zamašiti. Kakor kmet smo, ki je vsejal žito, a ga je ostalo le prgišče še v kašči. S strahom in skrbjo misli, s čim bo prehranili družino do žetve, ki je še daleč.

Kakor mora pšenično zrno umreti, da obrodi obilo sadu, tako — verujemo — je Bog pustil tudi te idealne borce in tihe junake umreti, da iz njihovih grobov zraste obilen sad.

Dvoje vrste sad: za nje same in za narod. Umrli so v veri, v izpolnjevanju dolžnosti, ki so jih imeli po sodbi lastne vesti za svete in Bogu všečne; umrli so v zvestobi do konca, zato upamo, da se je njih žalost že v veselje spremenila, da so po besedi psalmista že prišli v božje srambe, z veseljem nesot snopje bogate žetve, ko so prej jokaje šli sejat svoje seme, seme lastne krvi in tuzem-

glas, ki jim bo klical slavo. Zato jim tudi danes ne pomeni nič dejstvo, da toliko in toliko takih mladih ljudi, ki bi bili edino poročstvo za našo bodočnost, ni več. »Narod je zato tukaj, da krvavi,« je dejal nekdo od teh ljudi, ko se ga prišli prositi, naj se ob tem trpljenju zgame in spregovori.

Skoraj bi nam bilo propadlo vse: rod, ime in zemlja. Propadlo zato, ker se tisti, ki bi morali govoriti, molčali. Molčali zato, ker iz njih ni imelo kaj govoriti. Govori samo vera, močna vera v nekaj in prepričanje o lastni stvari. To dvoje govori tudi takrat, kadar se lomi svet, in se ne boji smrtnih sen, če grozijo. Če ne govori v hudi uri, ni vera, ampak puha beseda, fraza, neresnica, zlaganost in ponarejenost.

Če ni propadlo prav vse, je zasluga povsem drugje, ne v modrečih in prerokih. Bog je bil tako dober, da je v

Dalje na drugi strani.

skega življenja. Upamo, da bodo iz teh grobov na veliki Gospodov dan njihova trupla, ki so jih sejali v minljivosti in slabosti, vstala v neminljivosti, časti in moči. To je njihov oseben sad, same zanje.

Isti zakon velja za življenje naroda. Tudi narod doživlja usodno težko čase, ko v žalosti in solzah seje najdražje seme, ki bi ga po človeški sodbi nujno potreboval, da ne shira in ne pogine, seje v brazde od sovrašnje ali krvave bratske roke izorane.

In kakor daleč seže njegova solzna oko, ne vidi konca tej žalostni setvi in sažne dvomitli, če bo iz tega semena za življenje naroda sploh kaj zrastle. In verno srce vprašuje: Zakaj tako, Gospod, zakaj? Zakaj so samani vse naše prošnje, tako se se solzami in krvjo zalite? Pa mu Gospod iz nebes po prerokovih ustih odgovarja: »Kolikor višje je nebo od zemlje, toliko višja so moja pota od vaših potov, in moje misli od vaših misli.«

Tolike žrtve, padle v zvestobi, resni in ljubezni, tudi narodu obrode obilo sadu. Kakor vsaka setev potrebuje svoj čas za rast in sorenje, tako tudi ta naša narodna setev, vsejana v deset in deset-tisoč grobov. Taka setev zori deset ali celo stoletja, a dosori gotovo v času, ki ga je Vsemogočni in Vsevedni določil. Sejemo sedaj mi, najbrže še ni povsem končana ta setev, ne vome pa, ali homo dosorelo setev tudi učakali. Ni to važno,

saj pravi Gospod: »Eden seje, drugi žanje, drugi rod za nami bo morda šele veselo zbiral sadove sedanje krvave žetve; navsile temu bo res, da se bosta po isti Gospodovi besedi skupno veselila sejavce in ženjece.

Ob tem grobu se zavemo še svoje dolžnosti, da storimo vse, kar je na nas, da bo ta setev v rošitev in boljše življenje naroda hitro dozorela, da jo bo še sedanji rod mogel požeti in uživati. Kaj je v tem pogledu naša dolžnost? Da se ravnamo dosledno in zvesto po nauku, ki ga nam iz teh posvetenih grobov dajejo naš dr. Marko Natlačena in tisočeri njegovih tovarišev. In ta nauk je:

»Bodite edini, podajte si roke, strnite trdno svoje vrste vi vsi, ki pravite, da narod zares ljubite, da mu želite ohraniti življenje in mu pripraviti lepšo, svobodnejšo in bolj blagoslovljeno bodočnost na temelju resnice, pravice in ljubezni, ki je za vse človeštvo usakojena v božjih zapovedih. Vi vsi, ki to resno hočete, bodite enega srca in ene misli v tej uri. Naj vas ne bega in ne plaši nič, kar navidezno še grozi. Skovani v ene volje, ene ljubezen in ene moči stojte trdno in vztrajajte svesto do konca.«

Dragi rajni bratje in sestre! Sprejemamo to vaše navodilo, ki ste ga podpisali s lastno krvjo. Vaš zgled in vaša svestoba nam ostaneta dragocena in sveta zapuščina. Zato naš odgovor vam: »Ene v svestobi do konca!«

Jelendolska noč

(22.—23. X. 1943.)

Noč nagnila svoje črno lice je nad bore, smreke, zvezde so ji na trepalnice kot solze pripolzele, kladivo nekje tam daleč je odkrnilo kos časa, globočine večnosti so nemo vase ga sprejele, veter vzgibal rahlo, rahlo je ozračja mirne reke; gozd tam spred leži, glej, kot v puščavi sivi črna jasa!

Glej, med debli dolga, nema vrsta trdnog omahujel Zica gloda jim zapetja, bolečina v srch rjuje, toda rosa ne omoči jim skeleče, vnete veke, groza smrti iz oči osteklenelih v noč jim sika, a iz duše, stokrat prestreljene, ni izstrelka krika. Dlan koščena, mrzla gre jim čez izmognana telesa, krč, ki brani se pogina, se jim skriva pod obleke, skoz pekel trenutkov zadnjih pa že zro svoj dom — nebesa.

Ob straneh se krotajo, topotajo rdeči kajni, iz živalskih ust dežijo na zvezance kletve, pljunki, od kopit pušk, brzostrelk škropijo nanje besni sunki, a mučenci, vsi že z dušo v onostranstvu, zvesti, vztrajni so v svetniški vdčnosti, krotkosti — k Bógu šepetajo zanje, ki ženó jih — bratje — v gozda klavnico krvavo! O, čim bliže Golgoti so, tem svetleje se smehljajo; kot pod nožem jagne vsak pod rablji vdano sklanja glavo...

Vrsta v gozdu je obstala pred izkópno kotanje kakor pred ogromno, rjavo in izropano lobanjo; prvi trop na rob kotanje stopi, čaka... brzostrelke jeklo vanje hruhnejo, iz prsi, čel jim curki vroči brizgnejo in zadnji stoki blazno planejo med jelke in sesedejo se strti v črna nedra gluhi noči; trupla padajo jim v žrelo jame kot ubiti vrč — o to stokanje, hropenje in ti mučeniški krč!

Vrsta krč se — kot kačo žrelo groba je požira in mučenci kakor zrna padajo v prst razkopano; kot oči krvave ogenj vanje se od straž ozira... Noč se zdrza — joj, iz jame to hropenje neprestano! Toda rablji so končali in zasuli ne še mrtve — in s krvavimi rokami v noč odšli po nove žrtve...

Vinko Zitnik.

IZ VSEBINE!

- Stran 1.: Krivda in usoda molččnikov.
- Stran 3.: Nikoli! (Nauk Jelendola: med Slovenci in komunizmom ni sprave.)
- Stran 4.: Pol leta domobranskega dela, bojovni uspehov v škofiji Loka.
- Stran 5.: Pred rdečimi izpraševalci in sodniki.
- Stran 6.: Simonu Gregorčiču ob stoletnici rojstva.
- Stran 8.: Velikega slovenskega mladonarja velično delo.

Nekaj o Primorcih

Ko je ura prečiščevanja za Slovence v Gorici minula, so prišli še drugi, celo taki, ki nekaterim redkim slovenskim inteligentom in narodnim stražarjem, rojenim slučajno na Kranjskem, očita-jo njihovo »kranjstvo«, pri tem pa ne pomislijo, da živi, in sicer v bolj udobnih in morda bolj varnih razmerah v Ljubljani najmanj 20.000 družin, katerih očetje so doma z Goriškega, s Krasa, s Primorskega.

Kje je torej razmerje med Goričani, stanujočimi sedaj v Ljubljani, in med »Kranjci«, ki so prišli pomagat svojim bratom na Goriško? In še med temi je največ takih, katerih starši so nekoč živeli in delali, vsaj pred l. 1914, na Primorskem! Kje ima torej goriški polinteligent očitatí takemu »privandranemu Kranjcu«, češ mi bomo ostali, vi boste pa šli! Goričani so pričeli v Ljubljano prihajati že okoli l. 1914, ko Italija ni bila niti še v prvi svetovni vojni, prihajali so neprestano tja vseh 30 let in nihče jih ni motil, da si ne bi mogli ustvariti novih življenjskih pogojev. Da, Kranjci so jih spustili celo na prva mesta povsod, bodisi v gospodarstvu, v kulturi, v politiki.

Narobe se je zgodilo lani: Primorci, oziroma razvajeni sinčki ljubljanskih goriških družin so ostali v Ljubljani, ko jih je klical glas njihove ožje dežele, dežele njihovih očetov, Goriške. Na Goriškem so naši ljudje klicali na pomoč od povsod. Rabili smo bivšo goriško inteligenco in zlasti ono mlajšo, ki je po poreklu iz naših krajev, pa so je rodila drugod.

Le malo se jih je odzvalo, le malo jih je zapustilo polne egiptovske, reci ljubljanske lonce, dočim so imeli prej polna usta besed za »neodrešene« brate. Prišlo je na Goriško mnogo idealnih mož in fantov, ki so svoje naloge prevzeli resno in z vsem idealizmom. Te vidimo še vedno na Goriškem, s kakor vnmemo se trudijo bodisi za prosvetni dvig, za razčiščevanje pojmov med goriškimi slovenskimi prebivalstvom, pa tudi v obrambo našega ljudstva pred gozdnimi tolovaji.

Prišli so sem tisti, ki niso imeli ne uglednih družin, ne mogočih zvez kaj na visokih ljubljanskih ali celo belgrajskih mestih, ki pa so imeli nekaj več kakor zveze, imeli so neizprosno voljo in idealizem pomagati goriškemu ljudstvu, seveda pa nikakor biti za hlapce raznim goriškim polinteligentom, ki bi sedaj radi prevzeli poveljstvo in vodstvo in bi se hkrati tudi radi skrili pred morebitno odgovornostjo. (»Goriški list«.)

Iz komunističnega »načrtnega« gospodarstva

V Roko smo dobili dopis predsedstva SNOS, komisije za upravo narodne imovine, akt št. 100, ki je bil izdan na »položaju« (kakašna korajžal) dne 26. julija 1944. V tem dopisu naroča komisija za upravo narodne imovine vsem okrajnim narodno osvobodilnim odborom, naj mu pošljejo podatke o vsej narodni imovini na njihovih področjih, in sicer ločeno za javno razlašeno in opuščeno imovino. Dalje naroča, naj odbori javijo, koliko je bilo pbranega (po pravici rečeno: ukradenega) pridelka (ozimine). Podpisan je neki Skočir.

Na ta poziv je okrajni narodno osvobodilni odbor Stična dne 31. julija odgovoril takole: »Ene posestvo je last Kmečkega hrnilnega in posojilnega doma v Ljubljani, ki pa uradno še ni zaplenjeno. Po vdoru »bele garde« (pri tem misli domobranci) je to posestvo upravljaj okrajni odbor Stična, ki je vso zemljo razdelil za eno leto med najrevnejše v obdelovanje. V lastni režiiji je okrajni odbor posejal 250 kg pšenice. Kdo jo je požel, ni mogoče ugotoviti. Posestvo je veliko za cel kmečki grunt.« Podpisan je neki »Albanec«.

Ali se vam ne zdi, da je to res »načrtno« gospodarstvo. Odbor ni mogel ugotoviti, kdo je požel z 250 kg pšenice posejano površino! Kaj hočete še zgledejnega »načrtnega« gospodarstva. Naši kmetje se bodo morali še dolgo časa učiti, kako se »načrtno« gospodariti, in tega se bodo najbolj naučili pri komunistih po zgornjem zgledu. Predsedstvu SNOS-a iskreno čestitamo na takem gospodarjenju! Če odbor tega še ni sporočil Jožetu Stalinu, naj to brž stori, ker bo odboru gotovo čestital in ga poslal v mednarodno gospodarsko komisijo, kajti prepričani smo, da je okrajni odbor Stična v gospodarstvu prekosil samega poglavarja rdeče Sovjetije

Položaj na evropskih bojiščih v zadnjem tednu

Zahodno bojišče

V zadnjem tednu se je silovitost bojev na vsem zahodnem evropskem bojišču še stopnjevala, kar je bilo treba tudi pričakovati, saj so Angleži in Amerikanci od trenutka, ko se je njihov bojni stroj ustavil na belgijsko-holandski ter ob nemški meji, dovažali na bojišče po kopnem in po zraku vedno nove ogromne sile, na drugi strani pa so se tudi Nemci dobro pripravili na obrambo, kar najbolje dokazujejo njihovi uspešni boji in nastopi tudi v zadnjem tednu.

Po zavezniškem velenpadu, ki so ga nemška uradna vojna poročila že davno prej napovedala in potemtako z njim tudi računala, so se vneli siloviti boji na vseh zahodnih obrambnih črti, od izliva reke Schelde na Nizozemskem do švicarske meje. Povsod so zavezniške vojske skušale v enem samem zamahu prebiti nemško obrambo in zlomiti njen trdovraten odpor, a ni se jim to posrečilo niti na enem bojnem odseku. Najbolj krvavo pa so morale plačati te svoje poskuse vprav tam, kjer so se boji odigravali že na nemških tleh, t. j. pri Aachenu in njegovi okolici. Spet nov dokaz, kako trden je nemški sklep, braniti vsako ped nemške zemlje za vsako ceno, pa tudi dokaz, da je nemški vojak povsod na mestu in da se zaveda, da mora imeti pred očmi samo zmago, če hoče nemškemu narodu izvojevati mesto, ki mu po njegovih zaslugah za razvoj evropske omike, po njegovem številu in življenjski sili pripada.

Težišče bojev na zahodu je bilo tudi v pretečenem tednu pri Aachenu, čeprav tudi na drugih odsekih zahodnega bojišča ne moremo govoriti le o kakšnih obmejnih praskah. Že konec prejšnjega tedna pravi nemško uradno poročilo, da so Amerikanci v zvezi visokim izgubam, ki so jih utrpeli prejšnje dni, še naprej poskušali za vsako ceno obkoliti mesto Aachen. Nemške čete se se temu odločno uprle. Zlasti siloviti so bili boji v gozdu pri Rötgenu, jugovzhodno od mesta. S protinapadi so Nemci naslednji dan potpisili ameriške oddelke severno od Aachena v obrambo, medtem ko je sovražniku vzhodno od mesta po hu-

dih bojih uspelo nekoliko napredovati. V gozdu pri Rötgenu so Nemci spet odbili nasprotnika, čeprav je navalil z močnimi silami. Potem so Amerikanci poskusili še s pomočjo letalstva doseči pri Aachenu kak večji uspeh. A tudi to se jim ni posrečilo, prav tako pa so se izjalovili na vzhodnem robu mesta sovražnikovi napadi z oklepniškimi in pehotnimi silami. Nemci so spet potpisili sovražnika nazaj tako severno in severovzhodno od mesta. Razvili so se potem boji iz postojank. V njih so Amerikanci dosegli le skromne uspehe, zaradi česar so začeli drugače obračunavati s stari cesarskim mestom. Začeli so ga obmetavati z najtežjimi bombami in granatami, a napadi s severa in juga so spet običajni pred nemško obrambo.

V težkih pozicijskih bojih, ki so se razvili za Aachen in zahtevali na obeh straneh velike izgube, so nemški oklepniški oddelki vrgli sovražna krila, ki so se skušala skleniti severno od mesta, znova nazaj in spet zasedli več prej izgubljenih krajev.

V začetku tega tedna je težka bitka za Aachen dosegla nov višek. Amerikanci so skušali z dvema svežima pehotnima in eno oklepniško divizijo dokončno obkoliti mesto, pri čemer jim je močno podpiralo letalstvo. Res se jim je posrečilo, da so nemško zvezo z mestom nekoliko zožili, a niso je mogli odrezati. Tako Aachen, ta prva večja obrambna postojanka na nemških tleh, tudi po tem tednu najsiromnejših bojih še vedno kljubuje v zvezi vsem še tako besnim sovražnim sunkom.

Na Nizozemskem je tudi že konec prejšnjega tedna prišlo do ogorčenih bojev južno od izliva Schelde. Sovražnik, ki se je bil izkrcal vzhodno od Breskensa, je utrpel hude izgube. Z zemeljske ožine, ki spaja celino s polotokom Bevelandom, so Nemci spet pregnali Kanadčane in jo osvojili. Kanadci so svoje napade z mostišča jugovzhodno od Breskensa ponovili, a uspeli niso. Prav tako so se izjalovili vsi sovražni napadi od izliva Schelde do reke Maas. Tudi petkrat ponovljeni napad na ožino, ki drži na Beveland, je propadel. Z uporabo številnih oklepnikov in s pomočjo letal je sovražniku uspelo pri Breskensu južno od izliva Schelde na nekaterih mestih vdreti v nasprotnikove postojanke. Pri protinapadu na ožini pri Bevelandu pa je Nemcem padel v roke celo nek kanadski brigadir.

Po zadnjih poročilih se siloviti boji od spodnji Scheldi nadaljujejo, položaj pa se na tem odseku bistveno ni spremenil. Tudi tod je bil pretečen teden za zaveznike teden brezuspešnih poskusov, da bi omajali nemško obrambo.

Na južnem odseku zahodnega bojišča, t. j. nekako ob bivši nemško-francoski meji, so se zadnji teden prav tako odigravali precej bolj krvavi boji kot prej, tako na bojišču severovzhodno od Nancyja, v Parroyskem gozdu, na odsekih od Metzja do vzhodno od Epinala in na obeh straneh Remiremonta, kjer nastopajo na zavezniški strani zlasti alžirske in maroške čete. Tu je sovražnik konec prejšnjega tedna dosegel nekaj krajevnih uspehov, izjalovili pa so se vsi njegovi poskusi v dolini Mosele, kjer so Nemci ponovno zavzeli trdnjavo Driant. Sovražnik že več dni napada tudi nemške postojanke pri Metzju. Vzhodno od Epinala in jugovzhodno od Remiremonta se nadaljujejo boji za gozdove in gorske postojanke.

To bi bila v glavnem slika bojev na zahodu v zadnjem tednu, bojev, ki so zaradi svoje srditosti zahtevali na obeh straneh hude izgube. Da so Nemci v tem času izvedli tudi nekaj zelo uspešnih protinapadov, dokazuje tudi precejšnje število ujetnikov, ki so jih dobili v roke. Tako pravi nemško vojno poročilo z dne 17. oktobra, da so Nemci v prvi polovici oktobra ujeli 3259 mož, zaplenili ali uničili pa 765 oklepnikov in oklep. izvidniških vozov, 49 raznovrstnih topov ter mnogo drugega orožja in vojnega blaga.

Pri pregledu bojev na zahodu moramo omeniti še, da so posadke St. Nazaira, Lorienta, La Rochelle in nekatere druge uspešno motile sovražne napadalne priprave s številnimi izvidniškimi in naskakovalnimi nastopi, poudariti pa je treba tudi, da London in nekateri drugi kraji v južni Angliji ves teden niso imeli miru pred nemškim povračilnim orožjem »V t.

Boji v Italiji

Kar zadeva boje v Italiji je brez dvoma marsikoga presenetilo dejstvo, da zavezniška vojska, v kateri se bidejo najrazličnejše narodnosti od Novozelandcev do Poljakov, niti zdaj, ko je na vzhodnem koncu tega bojišča, t. j. ob jadranski obali, obšla apeninski gorski hrbet, na srednjem odseku pa pritiskala čez Apenine tako globoko, da s težkimi topovi lahko že doseže samo Bologno, ne more nikamor naprej, čeprav se je pred njo že odprla široka Padova nizina. V tem vidimo spet dokaz, da Nemci tudi na svojo južno bojišče polagajo veliko važnost in da ga skušajo tudi še naprej držati, čeprav so na zahodu Angloamerikanci dospeli že do prvih nemških tal in so na jugovzhodu Sovjeti prodrli že do Tise. Dejstvo je, da se Nemci v Italiji bore še vedno ob Apeninih in da še vedno ni prišel čas za njihov taktični umik na nove, severnejše postojanke.

Konec prejšnjega tedna je ameriški in angleški pritisk v Etruščanskih Apeninih ter ob jadranski obali zaradi hudih izgub v prejšnjih dneh nekoliko ponehal, a ko so zavezniki dobili nova ojačenja, so se boji na obeh straneh ceste Florenca-Bologna znova huje razvneli. Angloamerikanci so v njih z največjo težavo zavzeli neko višino, na vzhodnem odseku pa tudi napredovali le za nekaj sto metrov, medtem ko so njihovi poskusi ob ligurski obali propadli.

V začetku tega tedna se je peta ameriška armada južno od Bologne spet z vso silo pognala v krvavi ples. Vzlic vsem prizadevanjem pa ji je uspelo zavzeti le neko višino in malenkostno napredovati južno od Vergata. Potem so se boji premestili nekoliko bolj na vzhod, a kakšnih bistvenih sprememb niso prinesli. Na jadranskem bojišču so Nemci pred novimi postojankami jugovzhodno od Cesene prestregli angleške napade. Po zadnjih poročilih so nemški oklepniški oddelki vzhodno od Vergata spet razbili nove sovražne napade. Severno in severovzhodno od Lorana so zavezniki sicer nekoliko napredovali, a Nemci so takoj šli v protinapad ter jih zaustavili. Tudi pri Ceseni Angleži niso dosegli nobenih novih uspehov.

Vzhodno bojišče

Na severnem odseku vzhodnega bojišča, t. j. na Finskem, potekajo nemški umiki povsod po načrtu, v skladu z danimi povelji. Sovjetski poskusi, da bi prehiteli te umike, so se povsod izjalovili. Konec prejšnjega tedna so začeli boljševiki močneje napadati zlasti postojanke pri Pečenegi in na Ribiškem polotoku, kjer je sovražnik izkrcal nove sile. Te izkrcane sile pa so Nemci zadržali. Tudi ob Lednem morju se Sovjetom ni posrečilo, da bi obkolili nemške oddelke. Tam so se sovjetski oddelki večkrat skušali ranovo izkrcati ter obdržati na celini, a so vselej naleteli na hud nemški odpor, ki jim je priprečil vsaj to, da z izkrcavališči niso nikamor mogli napredovati.

Na srednjem odseku vzhodnega bojišča so bili pretečeni teden dosti silovitejši boji kakor prej. Sovjeti so skušali na vsak način streti zlasti tiste nemške oddelke, ki so še vedno ostali pri Rigi in v zahodnem delu Letonske, čeprav so boljševiki dosegli severno od mesta Memel balistično obalo. A kakor na drugih bojiščih, se tudi tu nemška obramba trdno drži in mora sovražnik vsako ped zemlje plačati s krvavimi izgubami. Močno so zadnji teden Sovjeti pritiskali tudi na nemško obrambno črto ob vzhodno-pruski meji, a še zadnja nemška uradna poročila govore o malenkostnih uspehih, ki so jih boljševiki dosegli tod. Le zahodno od Vilkoviškija jim je na nekem kraju uspelo stopiti na vzhodnopruska tla, čeprav so tu nastopili s številnimi novimi divizijami. Severno od Varšave pa so vsi sovjetski napadi preteklega tedna propadli in običajni v potokih krvi.

Tudi pritisk sovjetskih oddelkov na važni prelaz Dukla v Gozdih Karpatih ves teden ni popustil. Boljševiki očitno skušajo za vsako ceno priti tod čez Karpatje in se združiti z oddelki, ki prodirajo proti severni Madžarski. Nemci so pravočasno zaslužili to sovjetsko nakano in so začeli umikati svoje čete iz južnega dela Szeklerjevega rogljiča skozi odprtino med Kološarom in južnimi obronki Gozdnih Karpatov.

Največjo pozornost pa je v zadnjem tednu vzbujalo

Jugovzhodno bojišče

kjer se nemške čete vztrajno in z vso odločnostjo bore z boljševiki, ki prodirajo proti severni Madžarski, bolj na jugu pa v Srbijo. Ves teden so se odigravali hudi boji ob spodnji Moravi, na področju pri Nišu in zahodno od srednje Morave. Močno so Sovjeti pritiskali tudi od juga na Belgrad, tako da je nemško uradno poročilo pretekli terek že govorilo o hudih populirnih bojih v južnem delu mesta. Naslednji dan pa se je položaj tod utrdil.

Na madžarskih tleh je bilo pretečeni teden težiki bojev južno od Debrecena in ob spodnji Tisi, kjer so boljševiki na nekaterih mestih prekorčili to reko ter nato usmerili svoje napade tudi po njenem desnem bregu proti severu, proti Kečkemetu, ki so ga tudi že dosegli, a so jih Nemci pognali nazaj. S področja pri Cluju so se nemške čete načrtno umaknile. Najbolj ogorčeni boji se odigravajo po zadnjih poročilih južno in jugovzhodno od Debrecena, kjer so se dosegli že izjalovili številni sovjetski velenpadi. Sovjeti mečejo sprčo zelo krvavih izgub, ki so jih pri vsakem večjem napadu utrpeli, v boj vedno nove sile, a ob trdovratni nemški obrambi običje vsi, čeprav še tako močni njihovi sunki. Nemške obrambne črte tudi na tem bojišču sovražnik ni mogel nikjer prebiti sprčo nemške bojne prožnosti. Ob zaključku lista poteka bojna črta — v kolikor o nje sploh smemo govoriti — nekako takole: južno od Kečkemeta proti vzhodu čez Tiso, dalje nekje med Debrecenom in Velikim Varadinom, nato pa v loku severno od Cluja, ki so ga Nemci zaradi nevarnosti pred obkolitvijo sami načrtno izpraznili. Boji na vsej tej črti pa postajajo čedalje silovitejši.

Celotna slika vseh štirih evropskih bojišč — če štejemo jugovzhodno bojišče za samostojno — je v glavnem ostala ves pretekli teden nespremenjena, zlasti še slika zahodnega in južnega italijanskega bojišča. Nikjer ni bilo kakšnih bistvenih sprememb, niti na Madžarskem ne, saj vendar nihče ne more pričakovati, da bi se boji tod ustavili. Prihodnji teden bodo morda šele prinesli kakšno večjo nastalev bojev tudi na tem jugovzhodnem bojišču.

TEDEN V SVETU

Nemčija ima še dosti želez v ognju, je dejal Mussolini pred zastopniki neke divizije »Črnih sracov. Potrdil je nerazdružno bratstvo med fašistično Italijo ter Nemčijo in izrekel zaupanje v končno zmago. Le tako bo moči Evropo obvarovati pred boljševizmom, ki ga tudi demokracije ne morejo zavreti.

Razmere v Franciji povzročajo zaveznikom vedno nove skrbi. Osrednja francoska oblast pod vodstvom De Gaullea ni kos razrvanim razmeram, v katerih žanjejo največje uspehe temne organizacije, ki poslušajo le glasove iz Moskve. Nemčoh de Gaullea se kaže pri imenovanjih prefektov v južni Franciji, katerih dva so uporniki kar pobrali in ju neznanu kam odvedli.

S hujskajočo agitacijo proti vladni generala Franca v Španiji so začeli rdečkarji, ki so kot voditelji španske revolucije doživeli poraz in se z begom rešili. Spravili so v južni Franciji na noge večje število nekdanjih rdečih vojščakov in skušajo z vpadi na špansko ozemlje delati nered. V Franciji sami so ti rdeči Španci napadli več španskih konzulatov, vendar so jih morali na posredovanje ameriške vojske izprazniti.

Dovoljenje za naselitev v Braziliji je članom poljske begunske vlade izdala brazilska vlada. Dovoljenje velja tudi za njihove družinske člane. Kot prvi je to ugodnost porabil general Sosnkovski, ki je bil odstavljen s poveljstva vseh poljskih oboroženih sil.

Pred otokom Formozo, blizu kitajske obale, se je od 11. do 14. oktobra odigravala velika bitka med močnimi oddelki ameriške vojne mornarice, katere glavni del so sestavljale letalonosilke, in med japonskimi letalskimi oddelki. V srdstih spopadih so Japonci nasprotnika prisilili, da je z močno okrnjeno silo odplul proti svojemu oporišču. Uradno japonsko poročilo pravi, da so Amerikanci izgubili 53 vojnih enot, od največjih do najmanjših, vrh tega pa tudi več sto letal.

Povsem je spodletel poskus madžarske vladne klike, ki je v nedeljo z državnim upraviteljem Horthyjem na čelu razglasila vdajo države. Temu koraku, ki bi vrgel Madžarsko v vrtnec nove boljševiške revolucije, so se uprli narodni ljudje. Njegovo mesto in ministrsko predsedstvo je prevzel voditelj stranke »Puščicastih križev« Salassy, ki je v vlado pritegnil tudi madžarske narodne socialiste in Imredyjevo »Obnovitveno stranko«. Ko se je vlada sestavila, je takoj dala madžarski vojski oklic, naj nadaljuje z neodjenljivim bojem proti boljševikom ob strani nemške vojske. Admiral Horthy je tudi naslovil na vojsko razglas, v katerem pravi, da je odstopil zaradi koristi naroda in države in da mora madžarska vojska ostati zvesta svojim izročilom in se boriti naprej.

Anglosaško letalstvo, ki se je letos izkazalo v neštevilnih strahovalnih napadih, je imelo izredno velike žrtve. Poluradni nemški viri pravijo, da so Angleži in Amerikanci v prvih letošnjih devetih mesecih izgubili naslednje: letalska obramba je uničila 15.509 nasprotnikovih letal, vendar je treba prišteti še mnoga letala, ki so bila sicer unjena, vendar se uradno to ni dalo nesporno ugotoviti. Po podatkih iz tujih držav, kjer so morala mnoga anglosaška letala zasilno pristati, se skupne anglosaške letalske izgube lahko ocenijo s 16.000, od česar odpade 10.000 na težke bombnike. S temi letali vred je nasprotnik izgubil najmanj 132.000 mož letalskega osebja.

V razrvanih razmerah »osvobojene« Francije hudo trpi tudi katoliška cerkev in njena duhovščina. Pariški kardinal Suhard je poslal De Gaullea prošnjo za zaščito katoliške duhovščine, zraven pa priložil seznam duhovnikov, katere od izbruh rdečkarške strahovlade pogrešajo. V seznamu je 354 franco-

Slovenci — berite!

Dokument preteklosti!

General Rupnik svojim častnikom.

Kragujevac 1938.

Dobi se v vseh založbah in knjigarnah!

skih duhovnikov, ki so jih komunisti odveli in je njihova usoda docela neznana. Računati je treba, da so ti odpeljani duhovniki že večinoma umorjeni.

Finska mora od dneva vdaje doživljati nova ponizanja. S prihodom načelnika sovjetske nadzorstvene policije Zdanova v Helsinke se je takoj začelo naglo prevzemanje vseh važnih mest po ljudeh, ki so boljševizmu naklonjeni. Nastopil je tudi znani finski komunist Huusinen, ki organizira posebno sovjetsko karreljsko republiko, katero je vodil že po vojni med Finsko in Sovjetijo 1940. Središče te republike je Viborg. Finci se upravičeno boje, da bo ta mejna rdeča republika postala ognjišče boljševiških gard, ki bodo netile rdeči ogenj tudi v na videz svobodni Finski.

Italija ne bo dobila nazaj nobenih kolonij. Neki delavski poslanec je v londonski zbornici spet sprožil to vprašanje zaradi Bonomijevega truda, da bi morali zavezniški delati razliko med stari italijanskimi kolonijami in kolonijami, pridobljenimi po Mussoliniju. Minister Law je povedal, da na vrnitev kolonij Italiji sploh ni moči misliti, ker Angleži ne morejo dopustiti, da bi Italijani kdaj pozneje zopet ogrozili britanske zveze po Sredozemskem ali Rdečem morju.

Za ranami, ki jih je pred dvema mesecema dobil ob prometni nesreči v Normandiji, je umrl poveljnik armadne skupine na zahodu maršal Rommel. Hitler je zapovedal pogreb na državne stroške v počastitev vojskovodje, ki se je posebno izkazal v bojih v severni Afriki in se je tedaj kot 51 leten general priboril naslov maršala.

Klavno vlogo mora pod sovjetsko zastavo igrati italijanski romunski kralj Mihael. Podpisal je dva ukaza, po katerih bodo prijeti in kaznovani člani vseh romunskih vlad pod njegovim kraljevanjem. Poglavito besedo ima v Romuniji pravosodni minister Patrascanu, komunist po prepričanju, ki po navodilih iz Moskve uvaja v Romuniji boljševiški red, čeprav boljševiki, ki uradno zagotavljajo, da nobeni izmed držav, ki so jih sedaj zasedli, ne vsiljujejo svojega režima. Tega jim tudi ni treba delati, kajti povsod najamejo in organizirajo domače OF, ki zahtevajo boljševiški red, ljudstvo pa novo stanje »na povsem svobodnih volitvah« potrdi.

V Londonu so naredili križ čez upanje, da se bo vojna v Evropi končala letošnjo jesen, kajti srditi in zagriženi odpor nemških armad na zahodu je preprečil vse načrte. Te mešane občutke pa jim greni tudi spoznanje, da se s svojim naskokom na Evropo niso še v ničemer koristili, pač pa so omogočili boljševikom, da so pobrali ogromno plena in pobasali že 13 držav in državice.

Zamudnikom delovne službe

Vsi v Ljubljanski pokrajini bivajoči mladeniči rojstnih letnikov 1914 do 1926, ki so redni pregled za obvezno delovno službo iz kakršnega koli vzroka zamudili, se morajo brezpogojno javiti komisiji v petek dne 20. oktobra 1944 ob 13. uri popoldne v zgradbi Delavskega doma, Bleiweisova cesta št. 42. Oni mladeniči, ki prebivajo izven ljubljanskega bloka, naj se takoj zglase pri svojih županstvih, da jih pravočasno odpravijo k pregledu v Ljubljano. Kdor bo od pregleda izostal, bo v smislu obstoječih določil najstrožje kaznovan. Pokrajinska uprava v Ljubljani

Zbirka šal in slik — za rdeči spomenik. — 10 lir —

Slovenčeva knjižnica stopa v četrti letnik!

Lepa žetov, ki jo ima že za seboj in bogat spored, ki ga ima za naprej, Slovenčeva knjižnica sama priporočata. Knjige četrtega letnika smo izbrali iz literature svetovnih narodov in sicer dela, ki so res znana in že prevedena v druge jezike. Spored smo akušali napraviti kar se da pester in smo dali prestaviti tudi najlepše novele iz novogrške literature, ki so zanimive po okolju in značaju. Držali smo se gesla: Vsakemu nekaj in tako, da bo vsem všeč. Pripricajte se sami in postanite naš naročnik!

NIKOLI! Nauk Jelendola: med Slovenci in med komunizmom ni sprave

Pri spominski slovesnosti v počastitev jelendolskih žrtev, ki jo je 12. t. m. priredila ljubljanska radijska postaja, je načelnik informacijskega oddelka pri Pokrajinski upravi g. dr. Puš, izvajal naslednje:

»Človeško sovraštvo, spočeto v zlobi in hudobiji — ter človeška ljubezen, porojena iz božje luči in dobrote v človeku: med njima se odigrava drama našega življenja na tej zemlji. Včasih je sovraštva in hudobije več, mnogo več ko dobrote in ljubezni.

Sive megle so težko ležale nad razmočeno ribniško dolino. On hipa do hipa je iz njih rahlo začelo pršiti, neprijetna vlaga je objemala lica in silila v srce in dušo, ko smo se bližali Jelendolu.

Prejšnje dni je tako bilo, da se je pod vasjo v kolanji nabralo vode za celo jezero. Rakinčani so zvedavo gledali skupine neznanih ljudi, ki so speli skozi vas proti kraju strašnega imena. Takoj nad vasjo zavije cesta v gozd, ki je spokojno dremal v mokrem hladu nizkih megla in ga ni dramil ne ropot voza po cesti, ne vrisk pastirja na paši, še celo selest ptičjih peroti ne. Mirno je tukaj spati, neznan junaški.

Toda danes bomo motili vaše pokojno spanje...

Ne prav daleč nad Rakinico smo zavili na desno v gozd. Nikomur se ni hotelo govoriti. Duše in srca so bila polna bridkih misli in spoznanj. Noge so zadevale ob korenine, mokra praprot se je oprijemala gležnjev, veje leščevja so silile v lice, kakor bi hotele človeka zdravit iz zamišljenosti in mu dopovedati, da bridke misli niso sanje, temveč živa resnica.

Sprejdi in zadaj so se molče optekale izsušene postave preprostih kmečkih mater v črnih rutah.

Kaj gremo v to goščo na pogreb, ljudje božji?...

Saj je v tem gostem gozdovju močnejši kvečjemu ostanke kakšne gozdne živali, ki so jo raztrgali medved ali volkovi. Kaj iščete tu s črnimi rutami na glavah? Kaj pomenijo poteze na licih, ki skrivajo jok?

Pridemo v majhno kraško globel sredi vitkih smrek in gostega grmovja. Domobranci so sredi dolinice že izkopali podoligasto jamo kakoga pol metra globoko. Ničesar se ni videti, le čudni duhovi po mrtvašnici silijo v nos in vrtajo v dušo in srce.

Ali je res? Tu, na tem mestu je človeška hudobija slavila svoje zmagovalne orgije in pustila za seboj elodovo zločinstva, pustila neme priče grozotnega zla, ki se je bilo nabralo v srcih bratov zoper brate po krvi, veri in jeziku.

Komaj slišno je zapela hladna jelenska sapa svojo žalostno pesem v

vrhovih smrek, potem se je narava pogreznila v gluhil molk.

Kopači so zadeli z lopatami na nekaj, kar ni bilo več mehka ilovica. Iz rumene mokre prsti se je pokazal kos obleke. Vonj po razpadlih truplih je bolj in bolj polnil globel in se skrivoma širil med debli in grmovjem na vse strani. Temne lise v dolgi jami so se pod pridnimi rokami kopačev večale in večale. Kmalu so bili razločno vidni obrisi človeških trupel: tam lobanja, roke, noge. Spet druga, tretja... Grozotni sadovi človeške hudobije.

Kaj so ti nesrečniki storili hudega, da so jih na tako strašen način pobili in zmetali v jame? Glejte, noge in roke imajo zvezane. Ali so bili hudodelci? Razbojniki? Roparji, požigalci in merilci?

Med pridušeno govorjenjem plane hipoma presunljiv jok. »Otrok moj, sin moj, zakaj so ti to storili?« Kmečka mati v črni ruti se sklanja nad bedno, v ilovnate cunje zavito truplo v krsti, ki mu ni več poznati, da je bilo pred letom dni krepko telo mladega slovenskega fanta. Lobanja je brez kože, roke in noge so razpadle — vendar materino srce takoj zasluči, da je to njen otrok. Ko potegnejo iz žepa molek, pade nad krsto in zajoka.

»Zakaj so ti to storili?«

Vprašanje, na katero ni odgovorila...

Očetje strahotnih pobojev in pokoljev med našim narodom govore vedno o osvobodilni borbi, ne o revoluciji. Pobijali so torej svoje rojake zaradi osvoboditve naroda?

Pristopil sem k ženi v črni ruti in jo, vso v solze in bridkost potopljen, narahlo vprašal:

»Kje in kako je vaš sin prišel v njihove roke?«

Presunljivo me je pogledala in zahtela:

»Bil je na Turjaku med tistimi, ki so se jim na ljubo o pomilostitvi vdali. Zaupali so jim, a glejte, kaj so z njimi naredili. O, moj ljubi otrok, zakaj so ti to storili?«

In pripovedovala je med vzdih in solzami, kako dober otrok je bil njen sin. Rad je delal in molil, ljubil je dom in svojo zemljo in ni mogel gledati, kako se neovirano zbirajo najslabši ljudje v boroženem krdelu, strahujejo poštene ljudi, jih morijo in uničujejo njih imetje. Zato se je pridružil junaškim fantom, ki so se odločili, da s puško v roki ustavijo umore in pozeje. Bil je dober, priden in pošten — nikomur ni želel nič hudega, je uprl se je početju hudobnih ljudi...

»Zato so ga tako grozno mučili in ubili,« sem tiho pristavil.

»Uboga mati se je spet sklonila nad skromno belo krsto in njene ljubeče oči so božale tožne, razjedene in razpadle ostanke sinove. Iz cekarja je potegnila belo blazinico, rahlo privzdri-

gnila od strelav razbito lobanjo in podnjo položila mehko zglatje, da uboga glava ne bo ležala na trdi deski... Na zglatje je naslonila sliko Marije Pomagaj z Brezij, ob glavi prižgala drobno svečico in se zatopila v molitev.

Stisnilo me je za grlo in za srce, sunkoma sem se obrnil, da bi me bolečina ne premagala, med potjo pa so se mi kakor vihar podile misli po glavi: Saj je bil vendar zvezan na rokah in nogah; bil je ujetnik, ki se ni mogel prav nič braniti; bil je siromak, ki ni bil nikomur več nevaren — in vendar so njega in njegove tovariše hladnokrvno pobili. Kako je to mogoče?

»To je skrivnost hudobije,« je zašumelo v vrhovih smrek, da so se strese veje in vejice.

Pritaval sem spet do jame, okrog katere je bila zbrana velika gruča ljudi. V jami so junaško in postrvovalno delali fantje — domobranci — težko delo usmiljene ljubezni do bližnjega.

»Še to roko nesi v krsto, njegova je,« so podajali drug drugemu bedne ostanke mučenih junakov.

»Pazi na glavo, da se ne odtrga,« so se opozarjali pri težavnem poslu da bi truplom svojih bratov, ki so dali življenje za iste ideale, prizadejali čim manj okvar.

Približal sem se robu jame in pogledal vanjo. Trupla so ležala križem drugo čez drugo, nekatera podolgem, nekatera pošez. Vsa zvezana na nogah, nekatera strahotno skrčena in zvita. Vi vsi, ki sprašujete vsakogar, ki vam pripoveduje o teh žalostnih dogodkih: »Ali si bil tam? Ali si videl?«, potolažite se v svojih resničeljubnih skrbih: jaz sem bil tam in sem vse to videl in doživel. Prisegam pri Bogu, da je res.

»Ta ni v tej legi padel v jamo,« so modrovali domobranci, ki so prinašali in odlašali krste. »Moral je biti malo zadet in se je tako zvil od bolečin, še preden je umrl, ubože.«

Pozneje smo se takšnih skrčenih trupel kar navadili. Človek zares veliko prenese in se privadi tudi najstrahotnejšim prizorom.

Vendar se je ob vsakem takem zvitem truplu kar samo od sebe neprikljucano in nehoteno, postavilo predme vprašanje:

»Kako je mogoče, da se krvniki niso ozirali na to, ali je likvidiranec do smrti ustreljen ali ne? Ali niso imeli prav nobenega sočutja s človekom?«

Tačas sem se spomnil zgodbe, ki jo je malo prej pripovedoval mož, kateremu je bila tudi namenjena smrt v tej jami, pa se je na čudovit način rešil. Ves čas je negibno strmel v jamo in gledal svoje prijatelje, kako so jih dvigali v krste. Ob prihodu pa je opisal zanimiv, a vendar pretresljiv dogodek.

Ko so jih ponoči pripeljali z avtom iz Ribnice in so s ceste peš zavili po pešpoti v gozd na morišče, je šel pred njimi »tovariš« tolovaj. V temi jih je, idoč mimo in čez debela posekanih smrek, opozarjal: »Pazite na debela, da se ne bo kateri potolkel.«

In spet se mi je zdelo, da je zašumelo v vejevju gostih smrek: »Skrivnost hudobije.«

Nato smo šli k drugi jami.

Za menoj sta se razgovarjala dva možaka srednjih let. Eden je imel v jami brata, drugi nečaka. Zdi se mi, da je njuna govorica pela tako, kakor pojo z besedami slovenski ljudje tam okrog Dobrega polja.

»Komunistični zločinci so oznanjali in nevednežem še vedno dopovedujejo, da so pobijali narodne izdajalce. Ti tu notri so bili zares izdajalci: izdali so lastnim bratom — Slovincem na častno besedo najdražje, kar so imeli — svoje življenje s tem, da so jim zapapali in njihovi lastni besedi verjeli.«

Molk. Ozrl sem se v lice možu, ki je izgovoril to bridko resnico in sem videl, da je preprost, a naravno nardarjen in izobražen kmečki človek. Pri takih najdeš največ zdrave življenjske modrosti; sije mu iz obraza in razodeva jo kretnja.

»Kakšen izdajalec je človek, ki je za svoje pošteno prepričanje, za vero v Boga in za svoj dom pripravljen zavestiti svoje življenje? Ti tu so ga zastavili in ga v mukah izgubili. To so junaki, ki jim bogom postavili še spomenike.«

Za trenutek sta utihnili in se nekoliko odmaknila. Govorila sta tiše, vendar sem ujel med drugim besede: »sodelujejo z okupatorjem«. Očitno sta obravnavala vprašanje, ki najbolj moti naše »nacionalne« rodoljube. Toda rešila sta ga tako, kakor ga zdrav razum mora rešiti. Tako sem slišal za zaključek:

»Če ti gori hiša nad glavo, ne boš odganjal gasilcev, čeprav so iz sosedne vasi, ki ti niso posebno pri srcu.«

Medtem je izkopavanje trupel napredovalo. Narahlo je začel rositi dež, kakor bi z nebeškim kropilnikom kropil mučena trupla. Iz bližine se je slišalo pritajeno ihtenje, po gozdnih parobkih so odmevali votli udarci na rakve.

Nazadnje so odkopali tretje grobišče. Videl sem mlado ženo, kako je z nemirnim strahom pričakovala, kdaj bo v razpadlem in skaženem truplu spoznala svojega moža. In ga je sirota kmalu spoznala.

Ali je zločinec, ki je streljal na to žrtev, v svoji hudobiji pomislil, da bo ubil ne samo človeka, marveč ženi moža in otrokom očeta? O veličina hudobije, porojena iz satanskega komunističnega nauka in zapovedana iz tujine!

Vse zapornice so odpahnil mednarodni hudobiji, da je buhnila rayno na našo lepo zemljo in jo skoraj utopila.

To je »narodno-osvobodilna« vojska! Kdo od teh razezanih siromakov je neki šel vanjo iz »veličastnega« zagona slovenskih narodnih množic?«

To ni osvobodilna borba, ljudje božji, to so najbolj krvave orgije komunistične revolucije v najusodnejšem trenutku narodove zgodovine...!

Približala se je gručica domobrancev, ki so bili nanesli belih krst za dovolj, in so se blizu mene vsedli na kratek odmor in na nekaj potegljajev dima — zakaj delo je bilo v zaudarjačjem in dušljivem mrliškem ozračju težko, utrudljivo.

»Kako tolovaji zadnje čase govorijo o nekakšnem krščanskem usmiljenju, o odpustanju in vesoljni odvezi vsem, ki zapustijo domobranske vrste in se jim javljajo je začel živahen, postaven fant ter krepko potegnil dim vase.

»Ti strahopetni grobarji lastnega naroda, ki bežijo v borbi pred nami kot zajci, mislijo, da nas bodo premetili s sladko besedo in medenimi obljubami, ko nas niso mogli sproobrniti z laškimi minami in granatami.« je dodal možak v uniformi. »Zato so spuščali med nas svoje papirnate bombe o amnestiji, celo pisma, ki naj bi jih pisale naše žene in dekleta. Poznamo to pesem, ki so jo prepevali lani osorej, a končala se je z mrtvaško pesmijo naših bratov, ki so jih tu pobili in zagrebli. Nobenega domobrancia in nobenega poštenega Slovence ne bodo več premamili. Mi poznamo samo eno zapoved: »Boj in obračun do konca.«

Razvnel se je, planil h grobu in vzkliknil: »Bratje v grobu, pri vaši mučeniški krvi prisegamo: s komunistično hudobijo ni sprave nikdar in nikoli!«

»Nikoli!« sem prisegel vsi v en glas, vstali ter odšli.

»Nikoli!« sem ponovil z njimi. Ta skupni »nikoli« se je odbijal od skal, se zaletaval v smrekova debela, odmeval v kraških globelih in se razgubljaj po gozdu.

»Nikoli!« je jeknilo tudi v vrhovih temnih smrek, da so se vitka drevesa zganila in stresla debele deževne kaplje na tla kot grenke solze prestanega gorja, da se bodo mogle s čistim in jasnim pogledom zazreti v novo dobo dobrote in ljubezni, ki bo zavalovila po naših poljih in gajih.

Napotil sem se proti gozdnemu kolovozu, kjer so nakladali polne krste na vozove. Pri prednjem, ki je bil že do vrha naložen z bornimi zemskimi ostanke nedolžnih sinov poštenih slovenskih mater, sem zopet zagledal omo mlado ženo-vdovo, kako je briko naslanjala od solza razmočena lica na mrzlo krsto in pritajeno ihtela.

V krsti je bil le kup razpadlega trupla, vsega ubogega, a zanjo je bila v krsti njena sreča ob strani ljubežnega moža, zanjo je bilo v krsti njeno življenje.

»Nikoli!« se mi je znova oglasilo v srcu. Med dobroto in hudobijo ni sprave, ni je med svetlobo in temo, ne med Bogom in satanom.

Ko smo proti noči zapuščali Jelendol, kraj nesrečnega imena, in je iz temnega smrekovega gozda blagodejna sapica od štirinajstih zvrhano naloženih voz odpihala otožni duh po trohobi, mi je po poti neprestano odmeval v ušesih Prešernov stih iz Krsta:

Kako strašna slepota je človeka...

Da si doživel mojster-prvak današnji dan v gozdovih Jelendola, bi bil moral zapisati:

»Kako strašna hudoba je človeka... človeka — brata.«

Trije, ki so rajši verjeli »Poročevalcu« kakor pa zdravi pameti ter šli 25. septembra 1944(!) okuati rdečo svobodo: dr. Janvid Plera, zobozdravnik dr. France Čelšnik in medicince A d a m i č. Čelšnika je spravil v krvavo pustolovščino, ki je trajala komaj tri dni, primarij očesnega oddelka ljubljanske bolnišnice dr. Slavko Prevec, ki ni imel take sreče, da bi ga zajeli domobranci, temveč je v prvem spopadu šel po zlu. In taki kratkovidneži ter nerazsodneži naj predstavljajo slovenska razumnštvo!

»Komanda mesta Cerknice« — kako veličastna beseda, še je človek bere v »Slovenskem poročevalcu«, in kako klavirno zveni, ko ugotovi, da se na njo skrivajo trije bosopeti otroci. »Komanda« je bila zajeta v Cerknici meseca septembra.

»Narodno-osvobodilna vojska«, zaveznica in varovanka Angležev, Amerikancev ter Sovjetov, koraka v vsej svoji razezani slavi v zapor. Prva dva njena člana sta bila klavirno uniformirana, da so domobranci enega izmed njih morali obleči v polkovniški suknič Pera Popivoda, drugega pa v Dakijevo polkovniško sukno.

»Najbolj čudovita vojska na svetu« in njene blaže...»

Dvogovor

Mati:

O hčerka moja, vrni se že, vrni iz blatne sužnosti dolenjskih host! Od joka sem že slepa — ti odgrni mi luč, da k soncu vzpno se dnevi črni! Odkar si šla, je le bridkost moj gost. Ubeži iz krvavih klešč odvrni, da ne raztrga mi srca bridkost!

Hči:

O mati moja, iz teh host prekletih ni zame, čujta, več poti nazaj! Po srčni krvi ko po rdečih evetih podim se blazno in visim v obetih o zmagi kakor v zanki papagaj. Mladost umira v udih mi izžetih; med nama, mati, je preveč pregraj!

Mati:

O hčerka, moja hčerka, vse zločine, zablode, padea, ogenj, rop in kri odpuščam ti in mrem od bolečine. Čuj, Bog je Bog ljubezni in miline, zaupaj — tudi on ti odpusti! Naj greh in sram in strah te ne od:me od mojih vrat, odprtih ti vse dni!

Hči:

O mati, moja mati, čuj, ne kliči iz gozdnih zank me v svoj objem nazaj! Kot zlodej v krepeljih me drže ti griči, tovariši so zvesti ko hudci — pozabi me, ne moči me ti vsaj! Ne slišiš, da me kličejo mrliči — naj mednje pade moj krvavi maj!

Vinko Žitnik.

Cenjeno uredništvo!

Rad bi, gospod urednik, že dovolite, napisal nekaj besed v zagovor kolezarjem, na katere tako rada leti vsa krivda za to ali ono prometno nesrečo. Odločil sem se napisati to pismo zato, ker sem trdno prepričan, da kolezarji spriču takih očitkov trpe krivico, seveda, če izvzamemo tiste divje kolezarje, ki mislijo, da so ceste izključno le zanje in da lahko vozijo kjer koli in kakor koli.

Kolezarjev je danes dosti več na cesti, kakor jih je bilo prejšnje čase, ko so bila na razpolago ob vsakem času tudi razna druga vozila. Prav je, da jim je oblast spet dovolila uporabo koles, saj bi drugače moral marsikdo presneto nabrusiti pete, preden bi prišel do kraja, kjer je v službi in potem spet nazaj, ali pa po drugih nučnih opravkih v kakšnem bolj oddaljenem koncu mesta. Tudi cestna zvezica zaradi višje sile večkrat odpove in si ni mogote pomagati drugače kot s kolesom.

Tudi opozorila, da se bliža nevarnost letalskega napada, so krivda, da je promet s kolesi živahniji, kakor je bil prej, ko tega ni bilo. Brž ko se oglasi sirena, marsikdo zajaha kolo, da tako še pravčasno lahko pride domov na varno ali v kako drugo zaklonišče. Vpravo pri tem živahnem pouličnem prometu ob alarmih se mislim v tem pismu ustaviti.

Dostikrat sem bil sam priča, kako pešci v primeru posvarke kakor brez glave begajo čez ceste in ulice, kakor da nič ne vidijo in nič ne slišijo, čeprav bi morali vpravo v takšnih prilikah biti še dokaj bolj pazljivi in previdni kakor sicer. Kolezarji, ki vozijo s predpisano naglico in po desni strani ceste, zvozne in zvozne, a pešci švigajo pred njimi čez cesto ter tako sebe in kolezarje spravljajo v resno nevarnost. In če se zgodi, da kolezar ne more več pravčasno ustaviti kolesa in preprečiti trčenja, je seveda on kriv, ker da po cesti preveč divja. Vse takšne in podobne nesreče gredo po navadi na kolezarjev račun, a Bog ne da, da bi bil trčenja sredi ceste kdaj kriv brezglavi, ob alarmih deloma upravičeno, deloma neupravičeno še stokrat bolj brezglavi pešec.

Ob takšnih primerih bi bilo pač dobro, če bi ljudje imeli vsaj nekoliko več mirne krvi in previdnosti, in bi potem sami po sebi odpadli tolikokrat povsem neupravičeni očitki na račun kolezarjev. Res ne stane dosti, če pešec, preden kje sredi mesta prečka cesto, pogleda malo na levo in desno, če je varno. Dosti več stane, če te kdo po tvoji krivdi sredi ceste podere na tla.

Zato le malo več previdnosti in mirne krvi, pa bo manj nesreč in manj krivičnih očitkov na račun kolezarjev. Kolezar.

Gospod urednik!

Približno pred mesecem dni je dnevno časopisje prineslo med dnevniški novicami obvestilo, da mora bolniški odtok mestnega preskrbovalnega urada vsem upravičencem, bolnim na jetrih ali žolču, odvzeti odrezke za 100 gr trdih maščob osnovne živilske nakaznice, upravičencem, bolnim za sladkorno boleznijo, pa odrezke za 500 gr sladkorja in odrezke za 1000 do 3000 gr kruha osnovne živilske nakaznice. V tem spojem pismu si dovoljujem staviti nekaj pripomb glede slednjih, ker sem tudi sam prizadet.

Zdi se mi čisto prav, da sladkorno bolni ne dobe na živilske nakaznice sladkorja, ker ga zaradi te svoje bolezni ne smejo uživati. Celo kar čudno je bilo, da so diabetiki dobivali na živilsko nakaznico sladkor vas do prejšnjega meseca. Tudi nova določba, da mora odsej bolniški odtok mestnega preskrbovalnega urada odvzeti sladkorno bolnim 1000 do 3000 gr kruha, saj te vrste bolniki tudi kruha ne smejo uživati v listih količinah kakor zdravi ljudje, marveč le v omejenih, je na mestu.

Ko so prizadeti upravičenci v začetku oktobra začeli prihajati v urad bolniškega odseka mestnega preskrbovalnega urada po oktobrske bolniške nakaznice, so v skladu s zgoraj omenjenim opozorilom v dnevnem časopisju prinesli s seboj osnovno živilsko nakaznico za mesec oktober s neodrezanimi odrezki maščob, sladkorja in kruha, ker drugače ne bi dobili bolniških nakazil za to in ono, recimo za meso, olje in drugo, kar jim je zdravnik predpisal, da smejo uživati in v večjih ali manjših količinah dobivati od bolniškega odseka mestnega preskrbovalnega urada.

Velika večina bolnikov se je gornjega opozorila dejansko tudi držala, saj se je vsak bal, da ne bi bil še ob te, zadnje čase že precej piete dodatke. Držali pa so se omenjenega opozorila prav golovo tudi zato, ker so upali in še upajo, da jim bo bolniški odtok mestnega preskrbovalnega urada namesto odtrganih dodatkov sladkorja, maščob ali kruha, ki ga ne smejo uživati v tolikšnih količinah kakor zdravi ljudje, dal bolniška nakazila za kakšno drugo živilo, za takna, ki jih velja svoji bolezni smejo uživati. Ti bolniki, med njimi tudi bolniki moje vrste, so šli torej vsaj z nekim upanjem na bolniški odtok po nove bolniške nakaznice. A dostej je bilo to še samo upanje, zakaj ko so bolniki tam vprašali uradnike, če bodo dobili namesto odtrganih odrezkov za sladkor, kruh in maščobe kaj drugega, so jim odgovorili, da zaenkrat še nimajo nobenih sporočil s višjih mest in da naj zaradi tega bolniki s omenjenimi boleznimi ne računajo s tem, da bi namesto pritrjenih živil dobili kakšne druge dovoljene dodatke.

Bolniki so z bolniškega odseka odhajali torej nekoliko potrti, in marsikdo je začel računati, če se mu sploh »že splate« bi bolnik. Odsej — je računai — je ugodnost, ki sem jo kot bolnik deležen pri zakoniti nabavi živil, samo če malenkostna, če jo je sploh še kaj. Kot diabetik zdaj nič več ne bom dobival

Pol leta domobranskega dela, boj in uspehov v Škofji Loki

Prav je, da v teh dneh, ko obhajamo polletnico obstoja domobranske edince v Škofji Loki, povemo, kakšni so uspehi njenega boja in dela.

Že več kot leto dni prej, preden se je v Škofji Loki ustanovila domobrantska posadka, so trezni ljudje z grozo in zaskrbljenostjo v duši gledali, kam vodi zločinska komunistična propaganda gorenjsko ljudstvo. Dolenjska je tedaj že gorela v rdečih plamenih, že so padali tisoči pod »bratskimi« streli, že so tedaj gorele tam cerkve in bili kar se da zverinski uničeni tisoči Dolenjcev. Tedaj so se tudi tui zavedli, kako strašna nevarnost preti.

Ko so pa videli, da so z Dolenjskega prišli na Gorenjsko še oni razbojniki, ki so tam naredili krvniško šolo, čeprav so skrivali svojo zločinsko preteklost, je bilo dovolj. Fantje v Škofji Loki so stopili skupaj in po resnem predurku v najboljši volji, da ohranijo svojo zemljo pred uničenjem, začeli snovati domobrantsko organizacijo.

Jasno je, da so jih takoj škofjeloški rdeči voluhni odkrili. Njihova prva misel je bila, da je treba v kali zatreči vsako protikomunistično gibanje. A kljub temu da so na najbolj okruten način pobili deset prvih organizatorjev, se Ločani niso ustrašili, čeprav je 15. marca 1944. samo 7 fantov prišlo za orožje.

Led je bil prebit, delo se je začelo. Ne bomo trdili, da je bilo delo lahko, saj je bila vsa okolica, zlasti pa Škofja Loka tako prepojena s komunistično agitacijo, da niso za takele imeli druge besede ko izdajalec in drugega pozdrava ko pljunek za hrbotom. Kako so se tedaj napihovale škofjeloške gospodične in »zaslužne« dame, ko so videli, da le ne gre tako, kakor narekujejo njihove puške glave! Škofjeloški komunisti pa so s strahom gledali na to borno edinico, češ sedaj je pa vrag, ko nimamo samo mi orožja.

Fantje pa od svojih načel niso odnehali. Cim več je bilo polen pod noge, tem močnejša je bila njihova volja, da ohranijo ljudstvu življenje in premoženje. Fantje iz hribovskih vasi so pa te borce kmalu spoznali, saj so že dolgo z njimi, le korajže ni bilo, postaviti se razbojnikom v bran.

Kmalu so začeli prihajati od vseh strani, vsak z željo v srecu, da bi postal slovenski domobranec, da bi postal borec proti komunizmu. Iz dneva v dan je posadka rasla, toda vedno so pri tem gledali na to, da niso samo po številu, ampak tudi po duhu. Skrbeli so, da so imeli protikomunistična predavanja, da so spoznavali sovražnika ne samo po sadovih, ampak spoznavali tudi bistvo komunizma in vse njegove načrte.

Zato je danes moči s ponosom trditi, da ni škofjeloška posadka samo po številu močna, da niso ti fantje samo borci, kakršnih je treba iskati daleč naokrog, ampak da so tudi njihove duše prekaljene v slovenskem in protikomunističnem duhu, kar je prvo in glavno v tem boju. Zato pri tem ne štejejo besed, ampak tehtajo duše!

Loški domobranci so zares tako močni, da trepotajo pred njimi vsi komunisti, ki se kot pretepeni psi vlačijo po hribovih med Poljansko in Sevsško dolino. Tja do Sovodenj in Cerkna in drugih vrhov sega domobrantska peš in bije zločinske tolovaže.

sladkorja, in pri kruhu — ki iz sedanje otonne moke ni dosti drugačen in sladkorno bolnim ne dosti bolj nevaren kot nekdanji »grahame kruh« — bom tudi prikrajšan za nekaj kilogramov na mesec. Prej sem dobival na podlagi zdravniškega spridevala tudi 800 gr maščob — v začetku samega olja, pozneje pa 160 gr olja in 640 gr zaseke. Odsej, vsaj oktobra je bilo tako, imam pravico le do pol decilitra olja, kakor vsak drug potrošnik, od trdih maščob pa mi je odmerjeno namesto prejšnjih 640 gr le 250 gr (Zdravi ljudje je dobe 350 gr!).

Kako je torej s celotnim računom? Ali ni bolje, če sem odsej naprej »zdrav« in dobim na svojo običajno živilsko nakaznico vse tisto, kar zdravi ljudje? Res je, da potem ne bom dobil onih 250 gr zaseke, ki je namenjena bolnikom, dobil pa bom zato vsaj ono trdo maščobo, kakor jo dobe zdravi ljudje. In kruha bom kot zdrav človek dobil tudi polno mero, prav tako bom na boljšem tudi za celoga pol kilograma sladkorja, ki ga kot diabetik seveda ne bom sam užival, ampak ga bom lahko odstopil svojim otrokom, ali pa ga, recimo, prodal na črni borzi in si za izkupiček kupil n. pr. mesa ali kaj drugega takega, kar brez škoda za zdravje smem uživati. Mesu, ki ga kot diabetik še dobivam na bolniško nakazilo po 50 gr na dan, to se pravi trikrat po pol kg na mesec, se bom sicer moral odpovedati, v lepo nadomestilo za vse to pa mi bo prihranjeno vse tisto čakanje, preden človek pride do bolniškega nakazila: čakanje pri zdravniku, pri preiskavi krvi, potem na mestnem fizikatu, ko proučijo plačai — tam moraš po najnovejšem plačai za vsako bolniško spridevalo po 10 lir (kam gre ta denar, ne vem) — nato na bolniškem odseku mestnega preskrbovalnega urada, ko greš v začetku vsakega meseca po bolniško nakazilo za zaprosbene dodatke, in slednje še najmanj trikrat na mesec pri mesarju, ko greš vselej po pol kg mesa. Pripomniti moram še to, da se meso na bolniške nakaznice niti primerjati ne da s tistim, ki bi ga dobil na črni borzi, čeprav je seveda tam precej dražje. Vsake tri mesece pa je vso to pot treba narediti znova, ker je prošnja treba obnoviti. Čevlji torej tudi precej trpe.

Kaj je torej ceneje? Ali se vam ne zdí, gospod urednik, da je bolje, če sem odsej rajši »zdrav«? Diabetik.

Vojaški uspehi škofjeloških domobrancev v teh mesecih so lepi. Čeprav jih je bilo v začetku le nekaj čez sto, so kljub temu uničili nad 60 taborišč in izvojevali mnogo trdih in hudih borb. Uničili so vsa »gospodarsko komisijska« Sevsško dolino in zaplenili vsa njena skladišča; uničili taborišča okrajnega komiteta KPS za Gorenjsko, zaplenili v tem taborišču vso radio aparaturo, ves arhiv, pisalne stroje in municijo in ogromno raznega blaga.

Eden največjih uspehov je bil, da so poiskali in uničili vso »tehniko« (propagandno tiskarno) za Gorenjsko in Koroško. Poseben pohvalo zasluži domobrantski vodnik Janko Ambrožič, ki je sam še z enim domobrancem udril v taborišče in pobil stražo, nato so prišli ostali domobranci. Taborišče je bilo odlično urejeno, zlasti tiskarna. Tiskarski stroj so ukradli v Grobljah. Imeli pa so že pripravljeno ogromno propagandnega blaga, skladvonice papirja, pisalnih strojev, nekaj radio aparatov in ogromno drugega materiala.

Tolovajski veljaki še danes jokajo za svojo izgubljeno »tehniko« in si belijo glave, kje bo mogoče ukrasti še kakšen tiskarski stroj in ostale potreščine.

In tako je šlo vsak dan od uspeha do uspeha: tako da so škofjeloški hribi res očisti, samo včasih prideže odhod kakšne raztepane »brigade«, pa jim gredo hitro povedati, da tu nimajo kaj iskati, da toč gospodarijo domobranci.

Da bi te uspehe pred svetom skrili, je škofjeloška gospoda porabila vso svojo agitacijsko spretnost, da bi uničila domobrantske vsaj z jezikom, ko jih že z orožjem ne morejo. Bogve kolikokrat so bili v teh mesecih že vsi domobranci pobiti? Toliko jih je padlo v teh pulhlih in škofjeloških buticah, da če bi vse skupaj sešteli, bi že pressegalo število tisoč! Bogve kolikokrat so bili že vsi obkoljeni in zajeti, vse orožje jim je bilo pobrano in zaplenjeno, domobrancev pa je vedno več in vedno bolj so založeni z orožjem, ki ga zaplenijo komunistom. Saj resnici na ljube povedano, ti puhoglavci niti sami sebi ne verjamejo, toda vedno skušajo ujeti kakšnega kalina, ki verjame njihovim lažem.

Kakor povsod, tako je tudi za to domobrantsko edinico bil 15. september zgodovinski dan prav poseben dan. Kakor povsod, tako so se tudi tu domobranci odločili, da se grejo predat tolovajem in da bodo stopili v NOV.

Nabasali so si nahrbtnike s suho hrano, poklicali še domobrantske izabnice, ki tudi spadajo tja, pa odšli v

hribe proti Blegašu in Jelovici iskat komisijo, ki naj bi se ji javili. S seboj so nesli tudi vdanostno brzojavko za maršala Tita in Kremljevega Pepeta in še prav posebne pozdrave za Kidriča in druge gospode.

K tem dejanjem so domobrantske tako rekoč prisilile škofjeloške gospodične in gospe in »velmožje«, češ le kaj delajo škofjeloški »belkici«, da se ne vdajo, ko so se vendar vse druge gorenjske posadke že vdale. Ubogali so jih in šli.

Vsi trudni in znojni so iskali tolovajev. Skoraj ves teden so tekali za njimi, jih prosili, naj počakajo, da vrnejo vojne reči, da bodo polnoštevilo prišli v njihove vrste, da nočejo biti narodni izdajalci — pa vse zastoj. Naborna komisija ni hotela počakati. Tita niso našli, Kidrič namesto da bi sprejel Ločane, se je tresel kje v Koroškem Rogu, Kremeljski Pepe pa se je gotovo pridušal, da imajo prav gorenjski domobranci »tako trde butice«, da ne morejo razumeti rešitve, ki jo svetu ponuja on.

Škofja Loka pa je v teh dneh pokazala svoj pravi obraz. — Vse je bilo prepričano, da so se šli domobranci res vdat. Zato so izlekli še iz starih predvojnih zalog steklenice, klobase, naredili celo pogače, z rozinami zabeležene in cele noči napijali Titu in pri zaprtih oknih kričali: Zivela NOV in POS in KPS in KPJ in ZAVNOH itd. V nekaterih hišah so imeli kar na listku »vlado« in že delali program za prvi »miting«.

Tedaj pa prejoj! Ali se niso iz hribov priklatili nazaj spet ta »beli hudič«, pa s harmoniko, ki so jo vzeli tolovajem in s kupi zaplenjenega blaga spet vkorakali v Škofjo Loko z zmagovalno pesmijo! Res, tak škandal, tako sramoto gredo narediti velčkemu maršalu Titu!

No, Ločani so se spet zaprli v svoje sobane in dalje tuhtajo, kako bi domobrantske predali in postrelili in obkolili. Hvala Bogu, da je njihova mladost kratka, domobrantska trda pest pa neizprosno udarja po njihovi »slavnici«, od vseh zaveznikov »priznanic« vojski.

Domobranci so ob povratku sklenili, da se bodo šli vsak dan iznova »javiti«, da bi bilo zadovoljstvo še večje. Opozarjajo pa vse komunistične simpatizirajoče, naj počasi pijejo stare zaloge, da ne bo prezgodaj zmanjkalo! Domobranci jih namreč hranijo samo zase, da zalijejo svojo zmago, ki bo kmalu, čeprav ne čez 14 dni kakor njihova.

Da pa ne bomo pri tem poročilu lažnivi, bomo priznali tudi vse domo-

„Dvanajsta ura“, zavezniška pomoč N. O. V. in „razkroj“ domobranstva...

Po zadnjem »velikem uspehu« tolovajske družali pod poveljstvom »Dakijac« pri Šmarju imamo že dalj časa mir — piše domobranec iz Šmarja. Ne upajo in ne upajo si več prinesiti svojih ušvih glav v našo bližino, tako da je domobranec postalo že kar nekaj dolgčas, ko ni nobene prilike, da bi se spoprijeli z »osvobodilno vojsko«.

Nekako okoli 15. septembra pa se je domobrantska posadka vendarle nekoliko razgibala, ko je vse njeno moštvo s poveljnikom vred sklenilo »izpolnitice« povelje »slavnega maršala« Tita in pristopiti k še bolj »slavnici« NOV. Poveljnik je poslal oglednice na vse strani, da bi prišle v stik s komunističnim štabom in mu »ponizno« izročile prošnjo, naj nas vsaj zdaj ob dvanajsti uri sprejme skesane v svojo slavno vojsko...

A vse je bilo ko zakleto. O tolovajskih brigadah ni bilo nikjer ne duha ne sluha. Preiskali smo vse gozdove in oddaljene vasi, toda brez uspeha. Kar nekam žalostno so se vrnile oglednice domov, zakaj »dvanajsta ura« je odbila, mi pa nismo mogli dobiti stika z »osvoboditeljci«.

Joj, kako skrbne so se izkazali naši šmarski terenci in Ofarji do nas. Kako se boje zdaj, ko je že odbila »dvanajsta ura«. Sam ne vem, odkod pri njih naenkrat toliko usmiljenja in ljubezni do nas. Govorili so nam vse mogoče in nemogoče stvari: »Sovjeti bodo vsak čas tu. Angleži spuščajo partizanom orožje in drugega vojnega blaga kar na vagonce.« In še in še... Težko je našeti vse tisto, kar so nam tvežli.

Spet smo poslali oglednice na pot, da vidijo vsaj to, kakšni so zdaj »tovarišci« v novih uniformah in z angleškimi orožjem. A spet je bilo vse zaman. Smolo pa so imeli terenci. Ena izmed naših oglednic je našla nekaj komunističnih propagandnih tiskovin, iz katerih je razvidno vse nekaj drugega, kakor pa so nam tvežili terenciški trobentači.

Pregled dogodkov od 30. septembra t. l. prinaša na primer tole: »Zadnje dni so nekatere radijske postaje še bolj poudarjale pomoč, ki jo nudijo naši zavezniki naši NOV. Tako na primer ni res, da bi nam bila zavezniška letala prinesla pomoč v moštvo in materialu. Treba je poudariti dejstvo, da je ravno v pogledu oborožitve naše vojske bila pomoč zaveznikov zelo majhna. V decembru leta 1943 nam je bila zelo potrebna pomoč v orožju, hrani in obutvi. Toda vsega tega je bilo tako bore malo, da je sam Tito izjavil, da je vse tisto, kar smo dobili, kaplja v morje.«

Dalje pravi isto poročilo: »Čeprav je poteklo že več mesecev od spora-

zuma med narodnim odborom in dr. Šubišičem, naša vojska še vedno ni dobila vojnih in trgovskih ladij. Pomoč, ki so nam jo dali zavezniki, je bila tudi njim, ne samo nam v korist. Če bi bila pomoč večja, bi bili tudi uspehi večji. No, pa tudi tako so dovolj veliki, da je lahko vsemu svetu jasno, da smo sposobni osvoboditi do kraja svojo deželo.«

Seveda bi jo »osvobodilci«, če jim ne bi razbijale glav trde domobrantske pesti. Del slovenske zemlje ste »osvobodilci« s tem, da ste ropali in morili, zapomnite pa si, da druge polovice ne boste. Zato smo poroki mi, domobranci! Razbijali smo vam vaše oddelke pred 15. septembrom, pa vam jih bomo sedaj še bolj.

Pa še nekaj smešnega smo zvedeli iz njihovih letakov: Da je Stalin »veliki«, to smo vedeli, da pa je komunistični maršal Tito še večji, tega nismo vedeli, niti verjeli, toda poglejte, kaj pišejo:

»Pred nekaj dnevi se je vrhovno poveljstvo sovj. sil obrnilo na »Nacionalni komit.« Osvob. Jugoslavije in poveljstvo Jug. NOV s prošnjo, da dovoli začasen prihod Sovj. čet na Jugoslav. ozemlje. Nar. kom. in vrhovno poveljstvo NOV sta ugodila prošnji sovjetskega poveljstva, vendar pod pogojem, da bo v krajih, kjer bodo rdeče čete, delovala civilna uprava Nac. kom. osvob. Jug.«

Pa recite, da to ni smešno. Škoda je le, da ne izhajajo več zagrebške »Koprive«...

Tudi pri »razkranjanju« sovražnika so dosegli »velike« uspehe. »Mladina«, glasilo sloven. kom. mladine, prinaša pod naslovom »2000 prostovoljcev« naslednje: »Tudi pri razkranjanju sovražnika smo dosegli res velike uspehe. Tako smo n. pr. v Tolminkem okrožju pridobili z vstopom v NOV 70 italijanskih vojakov, v okrožju Nabrežine pri Trstu pa 30 karabinjerjev.«

To je res velika in zelo pomembna pridobitev za NOV...

To in še veliko drugih smešnih novic lahko človek bere v komunističnem tisku. Škoda le, da si človek ne more teh listov naročiti.

Kaj pa vi, šmarski ofarski gozdači, kaj pa vi pravite na to? Ali je to tudi samo naša laž in propaganda? Le oglasite se pri nas, pa vam bomo vse to pokazali v izvirniku, če drugače ne verjamete. Res, hudo ste nas razkrojili... Povejte nam le, koliko domobrancev pa je ušlo iz Šmarja k vašim ljubljenim tolovajem? Mi ne vemo za nobenega. Morda nam lahko vi postrežete s kakšnim imenom, kaj? Dajte nol!

Ch. Dickens:
Čvrček za pečjo
povest, ki je na gledališkem odru ganila na tisoče src.

Bruno Brehm:
Ne cesar ne kralj
Zaloigra in polom cesarja Karla, poslednjega Habsburžena na avstrijskem prestolu, vloga, ki jo je Imel ob razpadanju šeststoletne države, zaton političnega sveta, v katerem smo Slovenci živeli do konca svetovne vojne, to sta

DVE NOVOSTI,
ki ju bo začel naš list objavljati
V PRIHODNI ŠTEVILKI
Opozorite na to novo privlačnost svoje znanice in prijatelje, da si naroče ali kupijo
»SLOVENSKI DOM«

brantske izgube, čeprav gredo po tolovajskem štetju v tisoče. Kljub trdim borbam so Ločani izgubili samo dva svoja boreca, eden pa je bil lahko ranjen. Dostej je padel zadet od komunistične krogle Markelj Janez, sedemnajstletni fant, ki ga je v Hrastnici iz zasede ustrelil komunist, ko so se domobranci vračali z zmagovitoga pohoda domov. 10. septembra pa se je lepega sončnega dne peljal s kolesom domov v Zincec domobranec Krmelj Jože, eden prvih borcev v tej posadki. Na poti so ga iz zasede ustrelili komunisti. Vemo, kateri so čepeli v zasedi: Božnar Janko iz Pasje vasi, Prevodnik Franc iz Bodovlj, Tavčar Janko iz Zmčina in Štrupov iz Škofje Loke. Kljub temu da se danes skrivajo pod različni komunističnimi imeni, jih bo poiskala domobrantska roka in desetkratno plačala.

To so torej domobrantske izgube. Nič se jih ne stramujejo priznati, nič jih ne skrivajo kakor komunisti. Dobro pa vemo, da te izgube niso zastoj. Njihova kri, ki je orosila gorenjsko zemljo, je dala rast novim domobrantskim močem. Ob njihovi smrti je postala gorenjska volja še jačja, še bolj trden sklep, da ne bodo nehali z bojem, dokler naša gorenjska zemlja ne bo zadihala v pravi svobodi, ne pa pod knužo komunističnega nasilja v znamenju srpa in kladiva.

In v tem boju nam Bog pomagaj!

Izpolnitev telefon. imenika

Poštna direkcija obvešča vse imetnike novega telefonskega imenika za 1944. leto za področje mesta Ljubljana, da ga je treba izpolniti s sledočimi telefonskimi naročniki, ki jim je bil telefon naknadno izvršen v promet:

Bogataj Ivan, elektrotehn. podjetje, Kongresni trg 19	20-08
Gorec A., kolesa, avto- in zimskošportne potreščine, Dunajska cesta 1a	30-06
Hrehorič F., stanovanje, Selenburgova 3	33-09
Kobal dr. Alojzij, odvjetnik, Dunajska 1a	21-38
Kosi & Sver, gradbeno podjetje, Cesta 29, okt. 16	21-75
Kriviec dr. Rudolf, advokat, Pražakova 15	27-12
Mandeljc Drago, poobl. graditelj, Albanska 4a	33-50
»Marad«, skladišče, Zivinozdravniška ulica	32-33
Ogrin ing. Gustav, poobl. inž. arhitekt, Dobričeva 30	34-47
Pavlič Miroslav, Mala čolnarska 7	23-85
Petriček, slaščičarna, kavarna, Ulica 3, maja 6	34-90
Schumi Iv., trgovina s kurivom, pisarna, Franciškanška 10	22-75
Slovenija - Transport, špedijska trdnja, Miklošičeva 13, pisarna	27-18
Carinska pisarna in skladišče	37-19
Sumi Iv., trgovina s kurivom, pisarna, Franciškanška 10	22-75
Sver & Kosi, gradbeno podjetje, Cesta 29, okt. 16	21-75

Hkrati opozarjamo telefonske naročnike, da se bo prodajal telefonski imenik od 20. t. m. dalje samo na glavni pošti.

Quo vadis
Roman v slikah I
Dobite ga
v uredništvu »Slovenskega doma«

»UKRAJINA JOKA«
branje za današnje dni. Knjigo mora prebrati vsak Slovenec. Za 3 lire mu je na razpolago v upravi »Slovenec« in pri vseh kolporterjih.

Pred rdečimi izpraševalci in sodniki

Spomini slovenskega duhovnika po lanskem 8. septembru (VII.)

»Ali si komu pomagal v internacijo?«

»Tovariši! Ali si komu pomagal, da je šel v internacijo?«

Vedel sem, da to vprašanje mora priti na vrsto. Moja obtožnica je gotovo govorila tudi o tem, da sem ljudi spravil v internacijo. Že v Cerknici sem slišal ta očitek. Celo na avtomobilu, s katerim smo se peljali v Kočevje, je dejal mlad tovariš: »Ali je Fenc gori? To je tisti, ki je rekel, da se za nobenega ne bo potegnil, da bi ga spravil iz internacije.« A žal mi je, da sem se sploh za katerega potegnil. S tem sem še sebe spravil v nevarnost. Spominjam se, kako se je italijanski oficir jezil name: »Vi duhovniki ste taki, da imate slabe za dobre, dobre pa za slabe. Kako malo poznate ljudi!«

Odgovoril sem: »Jaz nisem nikogar spravil v internacijo. Tudi pomagal nisem pri takem delu.«

In ko sem videl, da sem pred tem sodnikom sam svoj obtoženec in hkratu zagovornik, sem nadaljeval:

»Če pa že moram biti vsega kriv, vam resnici na ljubo povem, da sem se kot novi dušni pastir moral zanimati, kakšne ljudi imam v fari. Fara ne moram poznati, sicer je vsako delo odveč! To je jasno. Zato sem se res zanimal za tega ali onega. Toda niti malo nisem kriv, če je šel kak človek v internacijo. Nisem se zato zanimal za to, da bi ga spravil v internacijo, ampak da bi ga spoznal. Poleg tega se je pa vedno zgodilo, da so šli v internacijo ljudje, ki jih sploh nisem poznal. Kako bi jaz potem mogel delati take internacijske sezname?«

»No, pa povej, za koga si se kaj zanimal?«

Bil sem v zadregi. Nobenega se nisem mogel spomniti. Najbolj pametno bi bilo, da bi sploh ne bil omenil, da sem se za koga zanimal. Zbral sem misli, in medtem ko sem zaradi stiske, v katero sem zašel, na glas ponavljal sodnikovo vprašanje, se mi je nenadoma posvetilo. Odgovoril sem: »Tu se spominjam samo nekega Stefeta. Ne vem, kako mu je ime. Bil je sluga na občini. Videl sem ga, kako je navse zezodil hodil v blatnih čevljih po Cerknici.«

»In kaj si potem sklepal, ko si ga videl v blatnih čevljih?«

»Nisem si mogel drugega misliti, kot da je hodil ponoči okoli partizanov. Zato me je zanimalo, kdo je ta človek. Povedali so mi ime in pripomnili, da v cerkev ne hodi. Tako kot za Stefeta sem se še za marsikoga zanimal. Toda tega ne morem verjeti, da bi bil potem kdo zaradi mojega povpraševanja poslan v internacijo.«

»Pa mi povej, s kom si se menil take reči. Kar po imenih!«

»Tega vam ne morem povedati; kajti prav nič se ne morem spominjati, kdo je bil takrat zraven. Da bi pa dal netočne podatke, tega pa ne! Rajši nobenega imena ne povem; nočem namreč, da bi kdo krivico trpel zaradi mene.«

»Pa povej vsaj to, v kakšni družbi si bil takrat!«

»Ne morem. Saj res ne vem, kateri so bili prav takrat zraven.«

»S katerimi si bil navadno skupaj?«

»Tudi tega ne povem, ker boste potem ta primer obračali prav na te ljudi in jih dolžili krivde, čeprav so lahko nedolžni. Imen torej ne povem!«

»No, pa recimo, da si se take reči menil kar na splošno — z več ljudmi, torej pavšalno.«

»To se pa lahko reče.«

Nato je hotel narediti še poskus na srečo. Rekel mi je: »Ja, tovariš, pa si vendar samo ti in nihče drug rekel, da je Stefeta treba spraviti v internacijo.«

»Ne, dragi gospod, kaj takega nisem nikdar rekel, in pred nobeno oblastjo! To je laž, ta očitek je krivica! Stefeta nisem jiz spravil zdema, kakor sploh nobenega ne!«

Potem sem zaradi te zadeve imel mir.

»Tovariš, kaj pa propaganda?«

Vedel sem, da jim je bilo znano, da se je v kaplaniji tiskal »Notranjec«. V roke jim je prišel moj pisalni stroj, in po njem so sklepali, da sem jaz tisti zarotnik, ki je v propagandi rovaril zoper komunistično OF. Vedeli so, da je bilo zlasti zadnje mesece vse polno takih letakov po Cerknici in okolici. Krivdo so valili name. Odgovoril sem sodniku:

»Da, propagando sem res imel v rokah, in to iz tehle razlogov: komunisti je po Cerkvii obsojen. Nihče ne more biti katoličan in komunist hkratu. S komunistom torej ne more in ne sme sodelovati noben vernik, še dosti manj pa duhovnik! Papež je rekel, da tisti, komur je mar krščanske kulture, v nobeni reči ne bo sodeloval s komunistom. V OF so pa komunisti, zato noben katoličan ne bo z njo sodeloval.«

»Tovariš, res so v OF komunisti. So pa v njej tudi krščanski socialisti in Sokoli. Vsi trije imajo besedo. Vera se tudi upošteva.«

»Tako mislijo lahkoverni ljudje. Cerkev pa kot nezmožna učiteljica svari pred vsakim sodelovanjem s komunistom. V OF so komunisti, zato z njo ne smem sodelovati, tako me uči Cerkev, tako ukazuje škof.«

Ko je videl, da ponavljam vedno isto, me je pustil, da sem nadaljeval: »Po svoji vesti in dolžnosti sem v Cerknici moral nekaj narediti. Ker se nisem hotel vtikati v vojaške zadeve, sem moral neke druge dobiti prostora za boj zoper komunizem. Ta prostor sem našel. Vrgel sem se v propagando proti brezbožnemu komunizmu, proti Osvobodilni Fronti in proti vsemu, kar se imenuje »partizani«. Ni me silil k temu škof, sam se uvidel, kaj je prav, in pričelo se je. Pa še to povem: Škof je 8. septembra 1943. poslal vsem duhovnikom pismo, v katerem je še enkrat obsojil OF in pribral, da vsak, tudi duhovnik smrtno greši, če sodeluje z OF. Zato rad priznam, da je šla propaganda skozi moje roke.«

»Kaj pa ti je služilo za propagando?«

»Iz Ljubljane sem dobival »Junake«, »Pot komunizma k polomu«, »Cvetke iz vrhov OF«, razne letake in podobno.«

Ker pa je gotovo dobil iz Cerknice točno poročilo, je k mojim besedam sam dodal:

»In te stvari so se širile zlasti zadnje mesece v velikem številu.«

Posmejal sem se mu in pritrdil. Tiskali smo naše stvari res v velikem številu. Važnejši letaki v 1000 ali 2000 izvodih; »Notranjec« v 700 do 800 izvodih; drugo podobno. Ta literatura je šla po vsej Notranjski. Teh števil pri zasliševanju seveda nisem povedal.

»Kaj pa ti je služilo za propagando?«

»Iz Ljubljane sem dobival »Junake«, »Pot komunizma k polomu«, »Cvetke iz vrhov OF«, razne letake in podobno.«

Ker pa je gotovo dobil iz Cerknice točno poročilo, je k mojim besedam sam dodal:

»In te stvari so se širile zlasti zadnje mesece v velikem številu.«

Posmejal sem se mu in pritrdil. Tiskali smo naše stvari res v velikem številu. Važnejši letaki v 1000 ali 2000 izvodih; »Notranjec« v 700 do 800 izvodih; drugo podobno. Ta literatura je šla po vsej Notranjski. Teh števil pri zasliševanju seveda nisem povedal.

Sodnik se spremeni

Po končanem zasliševanju sem smel sam sestaviti izjavo. To se mi je zdelo zelo čudno. Sodnik sam je dal v to izjavo tudi škofovo pismo z dne 8. septembra. Kar verjeti nisem mogel, da more rdeči sodnik spraviti na papir besedo o smrtinem grehu.

Končno sem izrekel željo, da bi se rad čimprej vrnil v Cerknico, ki je bila že dvakrat požgana. Zato je tam veliko siromakov in tolažbe potrebnih. Nazadnje sem izjavo podpisal. Bila je še kar ugodna.

Pozneje sem zvedel, da so tolovaji sami rekli, da sem se izvrstno zagovarjal. Če je bilo to res izvrstno, ne vem. Drži pa, da sem imel pri zasliševanju besedo čudovito v oblasti in da sem se vedno v pravem času znašel. Bil sem vprito rdečega sodnika »gospodar položaja«. Morda je bilo to zato, ker ta »sodnik« sploh ni bil nikoli v življenju sodnik, ali pa so se takrat tudi nad menoj uresničile Jezusove besede: »Dabitur vobis in illa hora...«

»Preiskovalni sodnik« me je nato spremljal do vrat. Bil je od sile prijazen; še roko mi je dal. Toda nasmešek, s katerim se je poslavljaj, mi ni ugajal.

Vrnil sem se k tovarišem, ki so bili že zaslišani. Toda ni se minilo pet minut, je že prišel v sobo stražar in ukazal:

»Tisti, ki je zadnji prišel od zasliševanja, naj gre takoj nazaj!«

To sem mogel biti samo jaz. Moral sem se vrniti. Med potjo sem premišljeval, kaj jih je uščinilo, da me spet kličejo. Bil sem prepričan, da so to storili zato, da bi čim več izvedeli.

Hladnokrvno sem potrakal in stopil v sobo. Ko sem vstopil, sem sodnika prijazno pozdravil pričakujoč prijazen odgovor. Toda kakšna sprememba v tem kratkem času! Isti človek, ki me je pred nekaj minutami spremljal do vrat, se je sedaj zadržal nad menoj:

»Tovariš, ti si mi nekaj zamolčal, ti nisi vsega povedal! Poslušaj zdaj! Če se meč tem zaslišanjem še enkrat kaj takega zgodi, boš že videl! Mi znamo tudi drugače, če je treba!«

»Zdaj sem pa že tam,« sem si mislil, »prav poseba si me bo privoščil.«

Naredil sem se povsem mirnega in mu brez razburjenja odgovoril:

»Oprostite, dragi gospod, kdo pa ve, kaj hočete. Res ne morem vedeti, kaj bi moral povedati. Sicer je pa navadno tako, da sprašuje sodnik. Zato kar na dan z vprašanji! Kar bom vedel, bom povedal.«

»Tovariš, kdo je hodil k tebi?«

»Se en človek je hodil iz Ljubljane k tebi.«

Debelo sem ga pogledal in mu odgovoril:

»Morda Malovrh France? Toda on je bil samo enkrat v Cerknici. Prišel je samo mimogrede tja.«

»Pa zakaj si imel opravka s tem človekom?«

»Ja, kaj pa morem zato, če pride. Iz sohe ga ne bom podil. Ali ne?«

»Kje si se pa seznanil z njim?«

»V Informacijski pisarni v Ljubljani.«

»Kaj si pa tam delal?«

»Sporočili so mi, naj pridem, in prišel sem. Ali je to kaj takega? Sicer pa tja nisem mnogo zahajal. Zadnji čas sploh nisem hodil več tja. Navsezadnje pa — v politiko se nisem vtikal in tudi v vojaške zadeve ne! Za to so bili poklicani drugi.«

Napel je na druge strune. Vprašal me je na lepem:

»Kaj pa Petrovič? Ali ni hodil iz Ljubljane v Cerknico in tudi tebe obiskoval?«

»Da, pa še vsak dan smo se videli! Bil je namreč občinski tajnik in mu ni bilo treba hoditi iz Ljubljane, ker je imel stanovanje v kaplaniji. Zato je razumljivo, da sem bil z njim večkrat skupaj.«

»Kaj, s takim človekom si se shajal?«

»Nisem vedel, da je tak. Cerkniki gospod župnik je celo rekel o njem še nekaj bolj čudnega. Toda jaz sem ga imel za dobrega, ker sem imel o njem dobre informacije.«

»Kdo ti je pa dal take informacije?«

»Kapucin pater Jakob iz Štepanje vas pri Ljubljani. On ga pozna že od mladih let. Na njegove besede sem se povsem zanesel in Petroviča imel za zanesljivega fanta. Zato sem se zelo čudil temu, kar sem v Cerknici o njem slišal. Posebnih stikov z njim pa nisem imel. K njemu sem hodil radio poslušat. Povedal sem vam že, da sem se zanimal samo za propagando; v vojaške zadeve se načelno nisem hotel vtikati. Če pa je Petrovič imel opravka z vojaštvom, to ni moja reč. Kaj več o njem bo moral povedati kdo drugi, jaz sem povedal vse...«

Ta sizzajalski Petrovič je pozneje postal grahovski junak. Ko se je rešil iz cerkniške ječe in obvaroval toliko Cerkljanov zanesljive smrti, je postal komandant domobrancev v Cerknici. Dne 23. novembra 1943. so tolovaji napadli Grahovo. Petrovič jim je šel na pomoč, si z brzostrelko utrl pot v Krajčovo hišo, kjer ga je zadela rdeča krogla. Umrl je kot junak, ki je šel sam v smrt, da je rešil cerkniške domobrance.

Na koncu je rdeči sodnik dejal: »No, ali imaš še kaj? Kar povej, zdaj imaš še čas!«

Po pravici sem mu povedal vse o »Notranjcu«: da ga je začel izdajati Miha Mohar iz Ljubljane. Ko se je ta vrnil v Ljubljano, je ostala njegova dediščina meni.

»Urejeval sem listič, ker ga nisem smel pustiti na pol pota. Končno pa je bila tudi to moja dolžnost. Kar sem mogel, sem naredil. Več mi nisem »Notranjec« napadel koga iz Cerknice. Zadnji čas n. pr. politkomisarja Lovka, o katerem sem napisal, da se bori s satanovo močjo. Nekeč sem napadel tudi cerkniške »damec«. Če sem pri tem koga razžalil, ga tu pred sodiščem prosim oproščanja.«

»Tovariš, ti si bil za »shelo gardo?«

»Povedal sem vam že, da se v vojaške zadeve nisem vtikal.«

»Pa povej, ali simpatiziraš z »shelo gardo?«

»Za OF pač nisem mogel biti, ker si je nakopala toliko zločinov.«

»Potem pa napiševa: za Osvobodilno Fronto nisem mogel biti, ker sem o njej dobival slaba poročila.«

To je v glavnem vse, kar so me vprašali, ali kar sem govoril pred izpraševalnim sodnikom. Zasliševanje je moralo trajati poldrugo ali dve uri. Natančno ne vem, ker so mi uro — vzeli!

Obiski in drugo

Vsak dan smo dobivali obiske. Hodili so nas gledat. Gledali so pa tudi naše čevlje in jih zamenjavali, s slabšimi sevedali.

Prve dni je pogosto zahajal k nem »komandant mesta« Šubic. Od začetka je bil prijazen, a je kmalu pokazal pravo barvo.

Nekaj časa nas je obiskoval sekretar kočevskega odbora OF, bivši orožnik iz Babnega polja, Zalar. On in njegova žena sta bila pri tolovajih. Bil je ta človek za »počasno socialno preureditev«. Kadar je govoril, je kar pihal in nobenemu drugemu ni pustil do besede. Če pa je, je morala nazadnje njegova obveljati. Bil je doma z Menišija. Zato se je z našimi ljudmi poznal.

Ta Zalar nas je tolažil z amnestijo. Tudi pomagal nam je po svojih močeh. Po njegovem posredovanju nam je komandant bataljona »Nacez iz skladišča dal odeje in brisače. Ker je Zalar postal z nami predomač, je moral iti. Ko smo mu rekli, da nas bodo vse postrelili, je dejal: »Tolike politične napake pa menda ja ne bodo naredili, ker potem bomo vse ljudstvo izgubili. Bodite brez skrbi! Vsakdo od vas bo zaslišan, za vas duhovnike bo na uviden poseben postopek. Prišli boste pred cerkveno sodišče, odvdomo od Mikuzja. Jutri bom spet prišel. S seboj bom prinesel brošure in liste. Tudi za duhovnike bo nekaj.«

Drugi dan navsezgodaj nam je prinesel kup papirja. Ker drugega dela nisem imeli, smo hlinili navdušenje in si dolgečas preganjali z branjem tistih umazanih cunj.

Turku in meni je prinesel brošuro: »Slovenskim duhovnikom«. Natisnjeno je bilo tudi Mikuzjevo pismo.

Inženirja Vojko je tudi zanimalo Mikuzjevo pismo, zato sem mu ga dal. Ko je z branjem končal, sem ga vprašal: »Gospod komandant, povejte mi no, kako sodite vi o Mikuzju? Mene ne gre v glavo, kako more ta človek na eni strani govoriti o tem, kako zna ubogati, po drugi strani pa ravnati po svoje in sodelovati s komunistom, ki je obsojen po papežu in škofu. Zakaj tudi glede komunizma ne uboga svojega škofa, ko sam pravi, da mu je pri posvečenju obljubil pokorščino. Kakšna doslednost pa je to?«

»Sam več ne ve, kaj piše,« mi je odgovoril.

Inteligenca naj pomaga

Ko je Zalar uvidel, da kljub zgovornosti, demagogiji in agitaciji, ki jo je prinesel, nič ne opravi in da smo še vedno polni starega protikomunističnega duha, da ne maramo za OF, je odkril vzrok za svoj neuspeh v rezerviranem vedenju inteligence. Zato nas je nekoga dne poklical iz sobe v vežo in nam naročil, da moramo na svoje ljudi pomirjevalno vplivati in doseči, da bodo o tolovajih in OF imeli lepšo sliko, da ne bodo tako obupani...«

Nam se je vse to zdelo neizmerno smešno. Torej mi naj bi k temu, kar so z nami počenjali, še ploskali in pozabili na vse krivice, ki so nam jih prizadejali? Ker smo bili primorani, smo poslušali tega »sekretarja«, njegove besede in obljube o novem redu. Mislili smo si seveda svoje.

Ko smo se vrnili v sobo, nobenemu niti na misel ni prišlo, da bi temu Zalarju na ljubo kar na lepem začeli hvaliti tolovaje in njihovo zločinstvo. Mi smo zase že imeli pomirjevalno sredstvo: molitev in vdnost v voljo božjo, in smo se z njo bolj potolazili ko pa z vsemi medenimi obljubami rdečega sekretarja!

Zanimivo pa je tole: Zalar je pripovedoval, kako so terenci in propagandisti znali prikrivati svoje delo. Biljo so celo tako predrzni, da so si upali imeti komunistično tiskarno kar pod uradnimi sobami savojške cesarske oblasti v Kočevju. Res čudna reč! V isti hiši so bili: spodaj komunisti, zgoraj pa preganjanci komunizma.

Na Zalarja samega je bila razpisana nagrada 80.000 lir, a ga niso »moglic nikjer dobiti.«

Nekega dne nam je razlagal, kako se bo treba v novem redu vesti, kako bo treba biti do sočloveka dober...«

Ob tej priliki mu je cerkniški šolski upravitelj Vinko Skubic odgovoril prav počasi, kakor je samo on znal:

Nam se je vse to zdelo neizmerno smešno. Torej mi naj bi k temu, kar so z nami počenjali, še ploskali in pozabili na vse krivice, ki so nam jih prizadejali? Ker smo bili primorani, smo poslušali tega »sekretarja«, njegove besede in obljube o novem redu. Mislili smo si seveda svoje.

Ko smo se vrnili v sobo, nobenemu niti na misel ni prišlo, da bi temu Zalarju na ljubo kar na lepem začeli hvaliti tolovaje in njihovo zločinstvo. Mi smo zase že imeli pomirjevalno sredstvo: molitev in vdnost v voljo božjo, in smo se z njo bolj potolazili ko pa z vsemi medenimi obljubami rdečega sekretarja!

Zanimivo pa je tole: Zalar je pripovedoval, kako so terenci in propagandisti znali prikrivati svoje delo. Biljo so celo tako predrzni, da so si upali imeti komunistično tiskarno kar pod uradnimi sobami savojške cesarske oblasti v Kočevju. Res čudna reč! V isti hiši so bili: spodaj komunisti, zgoraj pa preganjanci komunizma.

Na Zalarja samega je bila razpisana nagrada 80.000 lir, a ga niso »moglic nikjer dobiti.«

Nekega dne nam je razlagal, kako se bo treba v novem redu vesti, kako bo treba biti do sočloveka dober...«

Ob tej priliki mu je cerkniški šolski upravitelj Vinko Skubic odgovoril prav počasi, kakor je samo on znal:

Če bi bili ljudje dobri...

»Vse to bi bilo, če bi bili ljudje dobri; pa niso. Na primer: V Cerknici se je ustanovila zadruga. Jaz sam sem pomagal pri ustanovitvi in delal pri tej zadrugi, toda ne zase, ampak za ljudstvo. Sam nisem imel od tega nobenega dobička. In za plačilo — kaj imam? To ljudstvo, ki sem se zanj žrtvoval, je kričalo: »Ubili ga je treba! To ljudstvo je bilo veselo, ko so me odpeljali, zadruga pa so prvo izropali in uničili... Ljudje res ne poznajo nobenega ozira do svojega bližnjega. Samo nase gledajo in na svoj dobiček. Samo za to jim je, da bi si kaj nagrabili, kako bi koga ogoljufali in okradli. Ljudje so res grdi in nimajo nobenega sra. Vi ste pa hoteli, da bi s takimi ljudmi sodelovali! Saj ni mogoče. Vam je lahko govoriti: zakaj ste bili proti OF in proti nam? Toda kakšni ljudje pa so bili v OF? To so bile najslabše in največje barabe, kar jih je bilo v Cerknici. In ko smo mi videli, kam bi Cerknica prišla, če bi jo taki ljudje vladali, smo morali proti njim nastopiti. Nismo mogli drugače, če zaradi dobrih ljudi ne, sicer nam bi kdaj očitali: »Zakaj nam niste takrat oči odprli?«

Zalar ni mogel nič pametnega odgovoriti. Rekel je samo tole:

Vidite, saj prav zato, ker so ljudje huđi na vas, ker ste v nevarnosti, da vas pobijejo, so vas semkaj pripeljali. Tu boste ostali kakšen mesec, medtem se bo pa ljudstvo v Cerknici že pomirilo. Potem se boste vrnili na domove. Za zdaj je pa najbolje, da ste tu na varnem. Tako so vas hoteli zavarovati pred razdirjanjem ljudstvom.«

Od začetka si je vsak »tovariš« lastil pravico do zmerjanja. Prihajali so mimo nas z obrazi, polnimi samozvesti in prezira. V njihovih očeh smo bili uboga raja, obsojeni na zaničevanje, na glad, pomanjkanje, odvsnost od njih na milost in nemilost.

Spominjam se, da je prišel z Zalarjem v našo sobo star tolovaj. Bil je zelo nataknen in je začel kričati nad nami:

»Jaz sem boljše viki! Vam bomo že dali, vi prekleli belogardisti, ki ste nas preganjali in podili po gozdovih ko divjo zver...!«

Zalar, ki si je prizadeval, da bi mi o tolovajih dobro mislil, je »tovariš« boljše vika posvaril, naj se lepo vede in naj se ne razburja. Boljševik je res ubogal in utihnil. Pozneje smo prosili komandanta mesta, naj ukrene vse potrebno, da nas taki neodgovorni »tovariši« ne bi napadali. To je zaleglo. Odslej smo imeli več miru.

Toda ne samo navadnih »tovarišev«, ampak tudi »sekretarja« Zalarja ni bilo več blizu. Najbrže se je zameril drugim kočevskim komunističnim močtem, pa je moral pobrati šila in kopita ter oditi iz Kočevja. Spominjam se še njegove žene, ki nas je z možem vred prišla obiskat v nedeljo, 19. septembra. Ne vem iz katerega žepa je privlekla sladkorček in mi ga ponudila. Da je ne bi žalil, sem ga vzel, a zavžit ga nisem mogel; dal sem ga nekemu drugemu.

Veljaki prihajajo

Namesto navadnih tolovajev so nas odslej hodili obiskovat komisarji in komandanti vseh vrst. Skoraj vsak od njih je imel na rami brzostrelko. Ko smo katerega teh funkcionarjev zagledali, smo vsilili in molče čakali, da je šel mimo. Ko smo bili v spodnjih prostorih, sem si enega od njih prav posebno zapomnil. Bil je majhen mož, debel obraz, imel je brke, ki so mu dalec proč štrlele na vsako stran vsaj po 10 centimetrov. Tak je moral biti Jalenov Brkati Som. V roko je bil ranjen. Imel je debelo obvezano. Bili je moral »višji«. Kaže, da je bil to sam »general« Jaka Avšič, ki je bil najbrž ranjen v bitki za Turjak. Njegov spremljevalec je bil velik »višji«, ki je imel obvezano glavo. Rekli so, da je to Hacc, brat razbojnika Haceta. Pa je bil ranjen v boju pri Grahovem.

18. septembra sva z gospodom Turkom sedela pri enem oknu na drugem koncu prostorne sobe. Molila sva brevir. Medtem nas je prišel obiskat neznan komunistični veljak. Ozrl se je po sobi in vprašal, kje je duhovnik. Zame ni vedel. Hotel je videti »slovitega« župnika Turka.

Ko si ga je ogledal, je vprašal učiteljico Drobničevo: »Kaj pa ti tu delaš, tovarišica?«

Potem nam je naredil pridigo. Tudi komunisti znajo pridigati! Dejal je: »Kako ste vendar mogli biti tako nespetmetni, da ste pobijali naše vojake, borece za svobodo naroda, in v internacijo spravljali naše dobre ljudi? Kmalu boste zaslišani, in glejte, da boste povedali vse po pravici! Nazadnje pa recite, da vse obžalujete.«

Gospod Turk mu je odgovoril, da so Begunje prijele za orožje v silobranu. Rdeči veljak ga je molče poslušal, nazadnje pa rekel:

»Zdaj je, kar je. Kdor je kriv, bo sojen. Kdor je bil prisiljen, bo izpuščen, samo da nima nobenega zločina nad seboj. Krivi naj pa sam gleda! Za takega še žlice ni treba, ker ni vreden, da živil.«

Da bi ne imeli preveč prostora, nas je pred odhodom zagrabil. V drugi konec sobe ni smel nihče več. Za 32 ljudi je odmeril kakih 32 kvadratnih metrov »življenjskega prostora«. Še manj, kakor pa je posamezniku določenega v Sovjetiji.

Na vsaka dva dni so nas popisovali. To so delali brez abecednega reda. Vsakdo je moral povedati ime in v kateri postojanki je bil. Mene je vprašal neki popisovalec, ki sem ga že v Begunjah videl (menča je bil to Bombačev iz Rakeka): »V kermo bunkarji s' pa bil?«

»V nobenem.«

»Pištolo si pa imel?«

»Ne, tudi pištole nisem imel!«

»Bomo že videli pri zasliševanju!«

Pa sva bila zgovorjena.

Nekemu možu iz naše skupine je komandir straže izkazoval posebno ljubeznivost. Bila sta že stara znanca. Morebiti še iz časov tibotapskih konjskih kupčij. Nosil mu je posebno hrano. Teliču je to ugodnost izprosilja njegova hčerka Milena, poročena pri Meletu v Cerknici, ki je kot tolovajka prišla v kočevsko »delavnice« obiskat očeta. Tudi jaz sem takrat zvedel nekaj najvažnejših novic iz Cerknice.

Vedno slabše, vedno huje

Zasliševanje je šlo počasi naprej. Ko je bilo končano, smo prišli v eno sobo vsi iz Cerknice, Begunje, Blok, Starega trga, Grahovega in Loskega potoka. Bilo nas je okrog 80. Soba je bila dolga kakih 18 metrov. Bili smo brez postelj, ker smo jih morali pustiti spodaj. Morali smo ležati na golih tleh, iz katerih so »junaško« štrleli žebli. Nekateri so si mesto za počivanje poiskali pod mizami ali na njih. Kakor je kdo mogel

Simonu Gregorčiču

(Ob stoletnici rojstva 15. okt. 1944.)

Obiskal sem Troj obsoški dom,
 željan sem bil ga ko pomlad brstitev —
 prinesel Ti pozdrav dolenskih gričev!
 Tu Tvojih pesmi vpiljal sem mitino,
 prerokbe, upe, trpk boletine,
 doživeljal Te — krajine živi mit.
 O Bovec, Krn, Tolmin in Kobarid —
 planinski kraj!
 O draga zemlja, siješ ko smehljaj,
 utrgan Stevniku v najlepši uri,
 vsa toplja si kot ognja svit,
 ki ga bedec pastir pred zarjo kuri;
 si več ko zemlja — si planinski raj!

Kot v snu sem hodil božjo pot ob Soči,
 o pesnik moj,
 kot rahla mesečina v noči
 si šel z menoj
 in šepetal:
 Krasna si bistra hči planin...
 krasan je svet — sem tiho ti odpel —
 niz zlahnih dragotin,
 vanj rože svojih pesmi si natkal.
 Zdaj v njem že spiš — kol žitno zrno
 [v grebi,
 zdaj v njem živiš — kol on je živel v tebi!

Pozdravljen, pesnik — in planinski raj!
 Pozdravljen cvet v dlani krnskih skal,
 ki čuvajo nad tabo neporušna.
 Pozdravljen sveti Lovrenc in Libušnje!

O Simon, vem: kot ti bom posihmal
 v najtišjih sanjah hrepenel nazaj —
 prepletal s tvojim svoj dolenski raj.

Strmel sem v Sočo. Vedi: še odseva
 lesket kristalov rodnega Triglava,
 še varje v sebi trepetanje speva,
 ki v hvalnici tožči si ga pel:
 nadih krvi še ni ji obledel,
 še išče jo bolešt — in snubi slava.
 Pobožal valčke sem zeleno modre,
 lahno kot dragi deklci bi segel v kodre;
 jo pil — to zlahno vino naše svete kupe —
 kot srkal bi iz nje si večne upe.
 Mehko so počivali mi pogledi
 po zemlji, kjer počivajo nesmrtni dedi.
 Prislunil sem utripu rodnih tal:
 O Soča, Sava, Krka in vse naše reke,
 iz srčnih žil zemljě že dolge veke
 pošiljate blagoslovljeni val,
 poljubljate podnožja gor in skal;
 objemate naš dom od vsepovsod,
 skrivnosti stare skrivate v svoj prod,
 s šumenjem slave pojete v moj rod.
 Na vas počivajo pokojni lasi,
 na vas nebo dahnilo je svoj svit;
 o vārujte ga, da se ne ugasi!

Bilo je jutro, pesnik moj, pa je iz jutra
 kot smrtni dih žarela težka noč.

Začetek novega igralskega leta v našem gledališču

Dramsko gledališče je začelo novo igralsko leto 1. oktobra v znamenju izvrnega starejšega dela — in še Cankarjevega povrh. Tudi v nadaljnjem repertoarju se obeta še kar lepo število domačih, že poznanih in novih stvaritev, kolikor jih je pač moči izbrati iz naše revne dramske žetve.

>Jakob Ruda, ki ga je postavil na oder M. Skrbinešek, je sicer še precej neobgleden otrok Cankarjeve dramske umetnosti, izrazito mladostno delo, ko je bil dramatik še ves v iskanju in boju za svoj izraz ter svojemu izrazito liričnemu temperamentu prikladno obliko, hkrati pa tudi pod vplivom raznih sodobnih literarnih smeri. Vendar je prav, da >Ruda, po osemnajstih letih znova vidimo v gledališču. Cankar na oderu je zmerom nov in poseben doživljaj.

V tej prvi Cankarjevi drami že zasledimo, čeprav v precej okornem okviru, odlike, posebnosti pa tudi napake vseh njegovih dram. Posebno napake. Teh se je kasneje skušal otrešiti, kar se mu je v veliki meri tudi posrečilo. Nekaj jih je pa le ostalo kot značilni Cankarjevska primes, tako v epsko dramskem oblikovanju kakor v socialnih in etičnih problemih ter rešitvah. Dramatik ni mogel zatajiti lirika, oziroma ga je zatajil pre malo za oder, romantični lirik pa spet ni mogel iz svojega sanjskega območja v prijetljivo upodabljanje stvarnosti. Zato so njegovi problemi, posebno v >Rudi bolj umetniško gledanje in osebno doživljanje kakor pa poseg v pestro življenje; bolj zaljubljenost v usodo, v nemoč pred življenjem kakor pa krepak klje po prenovljenju in borbi zlu za večne človečan-

Počivaj, pesnik, mir naj bo s Teboj.
 in z njimi, ki jih skritejo gomile,
 saj vas krope domače zvezde mile;
 vaš mrtvi steni nam še žari v temo.
 V rokah smo božjih. On bedi nad nami,
 Pastir rodov počiva med ovcami,
 spet v milosti pozdravl bo naš raj,
 da v božje dneve svetli bomo šli!
 In tvoja Soča
 ko dekle sijoča,
 svoj spev iz raja bo čez skalni kras
 zapela v pesmi hvalnici med nas.

Zazri se, Simon: jutra že cveto, —
 prislunil, Pesnik: žalosti mrjo
 in z njimi smrt.
 V naš črni prt

ske in življenjske vrednote. Dolgo in utrudljivo pot je šel Cankar, preden je odkril svoj najgloblji umetniški etos in življenjski smisel ter ga do dna doživitega in prečiščenega izrazil kot credo v >Podobah iz sanj.

V drami >Jakob Ruda, ki je Cankar še daleč od tega vrhunca. Komaj na začetku poti. Toda vendar že — Cankar, ki si je izbral za svoje prvo dramo proliko dramatikov pred njim in za njim blem vesti in greha, ki je mučil že to od antike naprej. Vse osebe, živeče v Rudovem krogu, vsa dogajanja okrog nje, so drami le zunanji okvir za notranjo dramo v Ruda, za odnos med vestjo in grehom. Ruda ve, da je grešil nad svojo rajno ženo. To spoznanje o grehu, ta zavest, da ga ni moči več izbrisati, je, kar nujno veda Rudov dom v polom, nje ga samega pa v obup in smrt. Krivda gospodarja torej in njegov greh peha dom v brezno in nikogar ni, ki bi propad, duševni in tvarni, skušaj vsaj ustaviti.

Velik problem, ki pa mu Cankar ni bil kos. Preveč je razpoklin, zunanje mehanike, neutemeljenosti, več dramatičnih potez kot fine psihološke analize, duhovne sile in doživiteljske spoznanje. Fatalizem, ki ni prepričljiv, nemoč vseh pred življenjem, sklanjanje hrbta pred >usodoc, vse to pa še neutemeljeno, brez globlje vzroka in odgovora, zakaj tako. To je drama, ki zasluži vpriporitev, ker je pač Cankarjevo delo. Usoda, ki vodi Rudo in vso zgodbo, ni tista, kakor jo poznamo iz del, ki jim je tudi osnova vest in greh. Tam je usoda in nujnost, usmerjajoča in vodoča življenje, volja bogov, pot v očiščenje, zato je mogočna in vzvišena. V Jakobu Rudi je to nejasna notranja sila, brezsilnost, zato je mehancična, neprepričljiva, subjektivno izživljanje. Tudi krščanski etos je bil takrat Cankarju še tuj. >Greh se ne da izbrisati, pravi Ruda. Toda greh je mogoče odkupiti in tako doseči rešitev in odrešenje. Kasneje je Cankar naešl in doživel tudi to spoznanje.

Režiser M. Skrbinešek ni imel lahke naloge, če je hotel ohraniti zvestobo Cankarjevemu besedilu in osnovni zamisli, hkrati pa podati dramo v učinkoviti odski realizaciji. Mislim, da je izmed vseh Cankarjevih del >Jakob Ruda še najbolj Skrbineškovi naturalistični ali realistični režiji, kakor smo je vajeni v njegovem podajanju kmečkih dram. Priznati je treba, da je režiser odlično rešil težko nalogo ter spojil v skladnost avtorjevo nenotnost v zgradbi in zgodbi.

Jakoba Rudo je igral Skrbinešek sam. Šel je nad Cankarjevo podobo Rude, ki je v knjigi nekam presolzavo naivna, ter ga je podal kot tragično osebo, trpeči v svoji pasivni nemoči. V drugih pomembnih vlogah so igrali V. Juvanova (Ana), Kraljeva (Marta), Jan (Dolinar), Kovič (Broš) in Cesar (Dobnik). Na premijeri je bilo opaziti še to ali ono neizčiščenost, še ne do kraja doživeti gib ali izraz, pri ponovni vpriporitvi pa je bilo tudi tega precej manj. V postranskih vlogah so nastopili Nakrst (inz. Koželj), Blaž (Justin), Brezigar (Košuta) in nova članica drame Skrbineškova, ki je igrala veseljaško, meščansko plitvo Almo. Iz njenega prvega nastopa na našem oderu seveda še ni mogoče oceniti njenega igralskega daru.

(Pripomba. O premijerah v našem gledališču bom prinašali ne toliko ocene, kot poročila. Pač pa bomo zato po nekem razdobju dali podobo tega ali onega igralca — glavne pa tudi izrazite postranske vloge — in prikazali njegov razvoj ter doseženi umetniški uspeh.)

>Posebnost velikih duhov je, da umejo povezati na videz nezdržljiva nasproja in pokazati življenje v vseh podobah. Ta Lacombrijeve rek velja v polni meri za Shakespearea. Na eni strani nesmrtna tragedije, drame, v katerih je v polno zajel iz globlin življenja, na drugi vesele, razkošne, komedije, kamor spada tudi >Kar hočete. Morda je veliki dramatik v njih našel oddiha in si vderil duha, morda jih je pisal prav za zabave željne gledalce ter jih v marsičem tudi po njihovem okusu prikrojil.

In vendar: celó te lahkotne komedije ne morejo zatajiti svojega genialnega očeta, njegovega izrednega poznavanja življenja, razumevanja človeških napač in sposobnosti za učinkovito odsko obdelavo.

>Kar hočete, to šegavo resna zgodba iz neke Ilirije, bi najbrže že davno obledele v muzejskih arhivih, če ne bi bleščali iz nje Shakespeareovi duhoviti zapleti, sočne domisljice, vesela mrdrost in človeška toplina. Bila bi nam tuja in odvečna v svojem renesančnem sentimentu in razkošni nasičenosti brez tistih osnovnih avtorjevih potez, ki vse njegove stvaritve, od sonetov, dram in komedij, dvigajo nad čas in okolje nastanka kot večno živo, ne po času omejeno upodabljanje življenjskih usod in zmešnjav.

Zdi se mi, da Shakespeareove komedije po njihovi notranji vsebini lahko postavimo med dva druga, izrazitejša komedijografa: Molièra in Gogolja. Vsi trije so dali s smešne plati nekaj najboljših karakterizacij in tipov, osvetlili človeško revščino, zlobo in umišljenost. Molière v osrli, posmehljivi satiri, Gogolj s trpkim zagrenjenostjo, Shakespeare s topljo vedrino, razumevanjem in blagim nasmehom, ki je resda manj >dramatičen, zato pa bolj vesel in domač.

>Kar hočete je to pot (premijera je bila 4. oktobra) zrealiziral O. Sest, kostume v zgodovinskem slogu je prispevala D. Kačarjeva, sceno glasbo H. Svetel. Zasedba vlog je bila odlična. Dva para zaljubljenca so igrali Šaričeva — Nakrst, Razbergerjeva — Drenovec, navihano hišno Svetelova, smešno figuro dvornika Gregorin, kapitana Antonija VI. Skrbinešek, pijanega Tobijo Peček njegovega pajdaša Bledico Jan, norca Sever. — Scenerijo, ki omogoča izmenjavanje odra, je zasnoval arh. Franz.

Kar hočete vam nudi Shakespeare; igralci tudi. Po režiserjevi zamisli še preveč, kar pa ni več Shakespeare — in nemoč. Smeha, ljudje božji, pa vpitja je na oderu več kot preveč. V tem je režija pretirana in izgubi vso avtorjevo zlahnost. Oder ne sme dajati smeha, mora ga le pri gledalcu vzbujati. Sicer se zgodi, kaor se je na premijeri, da tekmujeja oder in dijaško stojšče kdo bo >hujšic. Pa ni prav. Med igralci in gledalci mora biti ustvarjeno je soglasje dajanja in uživanja, ne pa poseganje drug v drugega. Oder mora ohraniti svoje dostojanstvo. On je pred občinstvom. Tudi v prenesenem pomenu. Ne huronski smeh, ne razbijanje odra, ne pretiranost v glasu in gibih. >Kar hočete ni burka; je le komedija. Ni ribarska veselica s trnkom (kar diši po Moserju), je Shakespeare! Kar hočete... da. Le v pravi meri in podobi.

Linhartovega >Matičeka so dali na oder člani Dramskega studia in je bila prva vpriporitev že 29. junija. Torej počitniška predstava. Sedaj pa ga je Drama vzela v svoj redni spored in je bila premijera v soboto 14. oktobra.

Zdi se mi povsem pravilno, da se >Matiček vpriporizari tudi za abonente in ne le kot priljubljena predstava. Saj ta po Beaumarchaisjevem >Figaruč prirejena Linhartova veseliga brez dvoma tu tudi zasluži. Kajti >Matiček je naše temeljno dramatično delo, kakor je pravilno zapisal njegov režiser dr. Pavlovič v >Gledališkem listu. Zasluži pa to tudi po vredni izvedbi našega mladega gledališkega naraščaja, v katerem je nekaj odličnih talentov, ki so se to pot prvi samostojno predstavili.

>Matiček je bil trd preizkusni oreh, za režiserja in igralca. Režija dr. Pavloviča se prijetno razlikuje od Gavelove pred nekaj leti. Gavela je zlasti poudaril francosko-salonsko plat >Matičeka, Pavlovič pa ga je mnogo bolj ponašil in domačnostno približal ter se tesneje okle-

nil Linhartove predelave. Spretno mu je izluščil domače obeležje, kar je hvale vredno, ga podal v sicer popravljenem Linhartovem jeziku, toda mu pustil vse stilistične in lokalne posebnosti, da nam prijetno zveni z odra naša stara, klena govrica. Mislim, da je imel režiser prav v jezikovnem podajanju >Matičeka največ težav. Vprašanja, kako Linhartov jezik pripraviti za sodobno vpriporitev, seveda tudi sedaj še ni končno rešeno, vendar pa je vredna ta rešitev vse pozornosti.

Pa tudi v celotnem izvajanju >Matičeka nam je pripravil režiser prijetno in učinkovito predstavo, ki niti v najbolj komičnih prizorih ne gre preko meje dovoljenega, temveč je vedno v pravem razmerju in soglasju. Zanimivo je primerjati Sestovo režijo >Kar hočete in Pavlovičev >Matiček. Pri prvem prehaja komika že v grotesko in pretiranost, pri drugem je podana umerjeno, vedro in polno.

Pri >Matičku sodelujeta tudi dva starejša člana drame, Sever in Lipah. Sever je Matiček in ne potrebuje pohvale. Njegovo nevesto igra Alenka Svetelova, ki dozoreva v prikupno in polnokrvno gledališko umetnico. Njena igra je neprisliljena in prepričljiva, čeprav se tu na tam še ne >znajde docela. Barona Naleleta in njegovo gospo Rozalo sta prikazala Ladko Korošec in Meta Puljega. Ta je srečno rešila ne prav lahko vlogo zaljubljenca in ljubosumne gospe, Korošec pa je pokazal odlične leppe igralskih odlik. Zdi se mi, da bo še močan odroski umetnik. Sedaj je še malo preveč pod tujimi vplivi, posebno v izgovorjavi. Naiven, pesniško zaljubljen študent Tonček je bil France Jamnik. Igral je dobro, čeprav je vzbujal ponekod malo preotroški videz. V obrobni vlogah so nastopili še Stano Raztresen kot resni graščinski tajnik, Milan Brezigar, komični pisar Budalo, Nataša Golieva, županovi hči, in Marjan Dolinar, lakaj. Imenovati moram še Gašparja, pijanega delavca, ki ga je igral g. Blaž in ustvaril z njim naravnost karakteriistično komično vlogo.

>Matiček je priredil godbene točke Jože Osana, sodeloval je pa tudi Prevorškov kvintet. Scenerija je delo arh. Gajška, ki teži za poenostavljenost in novo rešitvijo odrskega prostora. Njegova zamisel odra ne razbije in odmakne gledalcu, marveč ga smotrno uredi, popolni z najpotrebnejšimi rekviziti in napravi tudi estetsko lepega. Tako se igralce ne more izgubiti v prenatrpanosti kulisa in na oderu res vlada. To smo videli že pri Pregljevem >Azazelu in sedaj pri >Matičku. Nov poskus, ki ga gledališču in občinstvu velja upoštevati.

V i n k o Z i t n i k :

Smrt pod lesko

Nevihta je minila.
 Klokotanje strojnic, praskanje pušk
 in hreščanje min je utihnilo.
 Njegovi so v popluhu odplahutali kakor krdelo splašenih krokarjev.

Zbeganja, nasprotujoča si povelja, kletve, hropenje umirajočih, stokanje ranjenec na hrbitih bežičih, globoko sopenje potnih in upehanih teles. Odzad nasprotnik — drzen v naskoku, nenaden in nepričakovan ko tresk, ne meneč se za krogle in psovke, smeje se, izzivalno vriskajoč. Razcapano krdelce drvi kakor preganjana divjčina pred lovci, se urno pogajana preko skal in grmov navkreber, se spretno vija med debli dreves, toda krogle so hitreje od nje.

V splošnem popluhu in neredu ga njegovi niso mogli odnesti s seboj. Okoli njega leže trije mrtvi — včeraj še tako veseli, drzni, verujoči vase in v zmago. Kako naglo vse to prišlo! Pogled nanje je presunljiv zaradi njihove bližine. Tovariš Bobi ima strašno razmesarjen obraz; spodnja čeljust mu je odtrgana, jezik visi po okrvavljenem vratu, levo oko je izstopilo, trava je rdeča od krvi.

Tudi njega je popadla mina ter mu odtrgala desno nogo pod kolenom.

Sredi naskoka je zakrčital in se sesedel; noga pod kolenom mu je bila presekana, držala se je samo še za ozek jermen kože odzad. Kri je vrela kakor iz slabotno zamašene cevi. Onesvestil se je in v spet planil v zavest ob strašni bolečini; tovariš ga je pobiral, da bi si ga naložil na rame. Zarjul je iznova, krvavi kolobarji so zaplesali okoli njega, čutil je, da tone mednje in se potaplja v temo. Nagonsko ja zgrabil za vrat in tiščal, tiščal; roke, ki so ga držale, so popustile, padel je kakor kamen v vodo in se dolgo ni več zavedel.

Ko se mu je vrnila zavest, je slišal v oddaljenosti kakor v sanjah pokanje, kričanje in mehki topot bežičih nog po zemlji. Mukoma je dvignil veke; redka drevesa in grmi so bili oblihi z mehko večerno svetlobo zahajajočega sonca, ozke gozdne jase s sočno travo so bile razsekane z senami, nad vsem pa se je bočila sinjina neba, tako čista, brezmejna in mehka. Vrgel je pogled po bregu in videl spodaj v dolnici mlado, zdravo glavo s kapo postrani in dvoje sijajnih očl. >Ta ni naš! ga je pretreslo.

Zbral je vse svoje moči in se mukoma po treh zavlekel za bližnjo lesko. Tu bo varen, gotovo ga ne bodo opazili! Toda stokanje ga je izdajalo; da bi udušil stokanje, je škrtal z zobmi in začel gristi travo. Čutil je, kako ga spet tema zagri-

nja, in le rahlo slišal topotanje nog in krike. Roke so mu bile brez moči, muka pod desnim kolonom je naraščala, slabost je prihajala vse do srca. Polasča se ga strahotna zavest o neizogibni smrti. Čuti, kako počasi odtaka moč iz njegovega telesa. Da bi si mogel zavezati ranlo! Hoče vstati, da bi si slekel suknič ali strgal srajco s sebe, pa nemočen omahne nazaj; za seboj je videl umazano progro krvi, lepečo na bilkah kakor rdeča rosa.

Da, to je konec, smrt! Umreti bo moral, to je njegov zadnji večer.

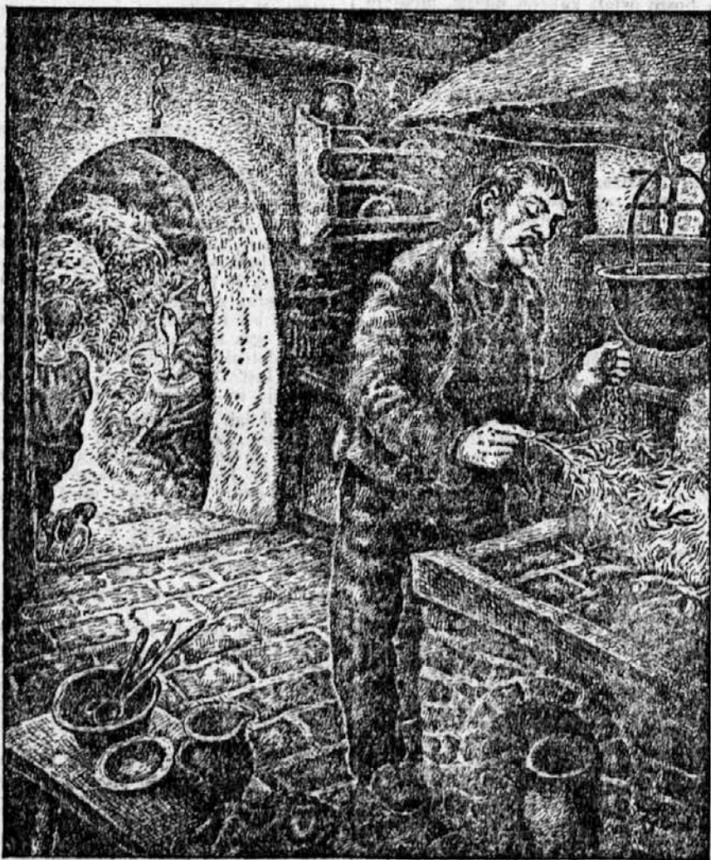
Kje so zdaj njegove sanje, njegovi načrti, njegovo uporno zdravje in neuničljivo življenje. Ko so drugi bolehal in bili bolni, se jim je smejal. Ni poznal boleznih! Privedi zmagoslavja, junaštva, priznanja, občudovanja ni vzpona nekam visoko, ki so ga krepili in ga delali pogumnega in drznega, blede in ugašajo v temi. Bil je šele na začetku poti, jasno je videl pred seboj svoj bleščeci se smoter. Zdal ve, da ne bo prišel do nje, do konca, omahnil je nocojšnji večer in ne bo več vstal; tam, na zmagovitem koncu, pa so se ustajljale vse njegove misli, gnezdele vse njegove želje, tam so imeli svoj temelj vsi njegovi načrti. In zdaj je vse zaman — toliko mraza, lakote, utrujenosti, negotovosti, bežanja, tudi dvomov, vendar pa toliko upanja in vere!

Zakaj je zamenjal varnost in ugodje meetnega uradnika in priznanega športnika za to potepuško, tvegano in negotovo življenje, ki se mu v pravi luči razodeva šele v teh zadnjih trenutkih?

O, dobro je vedel, zakaj! Zaradi vere v zmago novih idej in novega, svobodnega človeka. Zaradi končnega in trajnega zagospodovanja nižjih, zaradi poslednje oblike družabnega življenja, ki bo človestvu uničilo vse okove in mu odprlo vse studence. Ali ni bila to, vedno ena in ista, vedno enako plamenčta trditve na vseh sestankih? Ali se je mogel on šteti med nize? Ne, nikakor ne! Toda vse to je imelo čar novega, osepiljo je z bleškom pravičnosti, enakosti, sproščenosti in svobode, kar vse je on tako ljubil.

Bil je ognjevit in viharen, hotel je delati, prenavljati, nekomu koristiti; svojo razgibano notranjost je moral nekam usmeriti n sprostili Materine besede o Bogu in njeno tiho, pozabljeno življenje se mu je zazdelo brezpomembno, preživelo in brez moči. Čutil je prihajati novi čas kakor požar, ki bo vse to trhlo, staro in preživelo požgal in uničil do tal — potem pa bodo on in njegovi gradili!

Dalje na sedmi strani

>A hiše skrbni gospodar — mladike oljkove sežiga — da vmiril grozni bi vihar — in sveti dim se k nebu dviga. (Simon Gregorčič: >Oljke, risha Gvidona Birolle za bibliofilsko izdajo te pesnitve, ki je je založila tombola Zimske pomoči.)

Planinski raj, objel v srebrnih gôr obroč,
 tesnil je molk, pojila bratska kri,
 težil usode kriš.
 Si morda Sočo čul v grom in piš,
 kako tožete v zarjo hrepeni,
 kot roža rada legla bi pod Krn
 in nežno v cvete skrila bridki trn,
 ki z ranami ovenal je zemljo.
 Morda si trudno vstal, šel na Libušnje
 brat maše, libere zadušne.
 Moj glas se v tvoje vpletal je prošnjat:
 >O večni, glej naš dom! Razjasni zvezde
 [mu temnéle

golobčki Tvoji oljke tko,
 bridkost polega v božji grob,
 mrliče večnost povezuje v snop,
 da polni z njimi žitnico rodov.
 V vstajenski zvon spreminja se naš
 [navček:
 moliva zdaj — in upajva — in verujva —
 goriški slavček!
 Severin Salt.
 (Pesem je bila zložena za Gregorčičevo proslavo, ki bo v ljubljanskem dramskem gledališču v ponedeljek 23. oktobra in bo tedaj prvič javno recitirana.)

Knut Hamsun:

Iz potepuškega življenja

Alice se dolgo ni vrnila; zgrabil sem, kar mi je prvo prišlo v roke, kos belega platna, pravkar pripravljene za ročno delo. Iztrgal sem iz njega četverkot za rano, potem pa še dolg kos za obvezo.

»Raztrgal si moje tanka platno!«
»Plačal vam ga bom!« sem odgovoril in ga trgal naprej.

Mrs. Rodgersova se je začudila nad mojo močjo in rekla je hčeri:
»Molči, Alice!«

Edwin je vedno pogosteje odpiral očmi in mežikal; končno se je hotel prijati za rano na glavi, pa sem ga zadržal. Tedaj je popolnoma odprl oči in videl sem, da me je prepoznal.

Položil sem mu na rano razparano platno ter jo povezal, kar bi bil morda moral storiti že preje. Potem smo ga odnesli v posteljo ter ga sklepi. Padel je v nezavest in tedaj smo mu izmili rano ter jo spet zavezali.

»Zdaj lahko pride zdravnik,« sem rekel.

In bilo mi je kakor Bogu.

Toda ko se mi je razburjenje poglelo, sem oslabil in skoraj bi padel. Spustil sem se na stol. Malo pozneje sem vstal ter šel iz hiše; kolena so se mi tresla; sedel sem v hlevu in se nisem nikamor ganil. Tako sem sedel kakih deset minut, si malo opomogel, odšel k svojim mularjem, jih vpregel ter spet začel orati. Oral sem dve ali tri ure. Tedaj je prišel stari Rodgers ter rekel, da je prišel zdravnik; previl je Edwinovo rano ter mu dal neke kapljice. Mr. Rodgers me je prosil, naj za danes delo pustim.

Izpregel sem mule ter odšel z njim domov. Skoraj nič nisva govorila, toda videl sem, da mi je bil starec hvaležen.

Stara Mrs. Rodgersova nama je prišla naproti in rekla:
»Zdravnik je bil tu. Misli, da bo Edwin to prestal.«

»Dejal je, da si naredil prav, ko si mu spustil kri,« je dejal Rodgers.

»Rekel je, da si mu rešil življenje,« je dodala žena.

In spet sem se počutil kakor Bog in gospodar.

Ostali del dneva sem taval naokrog in nisem ničesar delal. Toda v tem ni bilo nobenega zadovoljstva; taval sem iz kraja v kraj ter se dolgočasil. Če bi se ne sramoval, bi spet sedel na plug. Alice bi se lahko potrudila ter mi rekla vsaj nekaj pristranih besed, toda namesto tega je prišla ter jezno dejala:
»Ti, Nut, si lopnil z nogo proti meni. Nikar mi ne stori tega še enkrat!«

Ni se mi zdelo vredno, da bi ji vsaj z besedico odgovoril, toda nemogoča se mi je zadelala Stara dva pa sta si, nasprotno, vtepla v glavo, da sem, kakor vse kaže, uvaževanja vreden človek, ki mnogo vé; pazno sta poslušala, če sem kaj pripovedoval, in zdelo se mi je, da sta začela delati med Fredom in menoj razliko meni v korist. Nekoč sta me celo poslala v mesto s pšenico in da nekaj nakupim, Freda pa ni bilo z menoj.

Pa čeprav bi bil čarovnik — z enim samim čudežem bi ne mogel shajati celo večnost. Cim bolj so minevali dnevi, vi ter se je mali Edwin popravil, je vse postajalo kakor poprej; pozabljali so na moje delo in spet sem hodil po farmi ubog in premagan. Prav nič se ni izpremenilo.

Fred je prišel k meni ter mi rekel:
»Kmalu bo pritisnil mrz in končali bomo z oranjem. Kaj boš pa potem počel?«

»Res, še sam ne vem,« sem odgovoril. »Bom že nekako uredil.«

S Fredom sva se dobro razumela; nobenega sovražstva ni bilo med nama in nisem se jezil, ko mi je prevzel mule. Tega je bila kriva Alice. Fred ni bil nikakor slab človek, potepuh, in šele to leto, ko je ostal brez dela, se je vrgel na potep. Nasprotno, bil je ponosen na svoj lep obraz, in kadar se je smejal, je komaj odprl usta, da bi zakril škrbino izpadlega zoba. Zato je bilo videti, da se smeje le s konci ustnic. Toda pristajalo mu je, da je tako malo razprl ustne, ker so mu bile po naravi malo debelejše. »Smejte se no še malo!« mu je govorila včasih Alice. Bila je nora zaljubljenka.

Čeprav mi je kazalo zelo slabo in moja ljubezen ni našla odmeva, se tudi Fredu ni godilo bolje. Pravil mi je, da se je Alice obrnila na starše in jim priznala, da ga ljubi, toda ti so od nje zahtevali, naj se mu odreče.

Fred mi je rekel:
»Moraš nama pomagati, Nut!«
Po tej prošnji sem se čutil malo opogumljenega, pa sem rekel:
»Ali me prosiš z Alicino vednostjo?«
»Da,« je dejal, »Alice to želi.«
Rekel sem:
»Bom pa storil.«

Vzbudila se mi je misel, da mi bo morda uspelo s svojo izredno plemenitostjo Freda izpodrinuti.

Razgovarjal sem se nekoč s starši ter vprašal tudi Mrs. Rodgersovo, odkod je: s posestva ali iz mesta?
»S posestva,« je odgovorila Mrs. Rodgersova.

»Mladim dekletom mora biti težko živeti na takile farmi,« sem nadaljeval. »Kako pa naj spozna ljudi?«

Mrs. Rodgersova je odgovorila, da so naokrog še druge farme. Potem pa, saj grede vsako nedeljo v mesto. Toda naravno, mnogo ljudi ne srečajo.

»Kako pa je potem z mojitvijo?« sem vprašal. »Mar vzamejo kar tistega, ki pride slučajno mimo farme?«

Tedaj sta se stara spogledala. Imela sta starejšo hčerko, ki jo je pobrisala z nekom, ki je prišel mimo. Toda paru je šlo po sreči; mlada sta si dobila zemlje ter postala farmerja; mali Edwin je njun sin.

»To je lahko nevarno,« sem nadaljeval. »Mlado dekle se lahko včasih zaljubi v nevrednega človeka samo zato, ker ne pozna nikogar drugega in ne more izbirati.«

»Da, v tem imaš seveda prav. Tako je.«

»Nedvomno, človek mora zelo paziti pri takih ljudeh, kot smo mi potepuhi,« sem kpnčno dejal.

Spet sta se oba stara spogledala ter me prav dobro razumela.

»To bo mati gotovo povedala svoji hčeri!« sem si mislil. »Alice se seveda Fredu ne bo odrekla, toda spoznala bo, da se prav dobro razumem na vse.«

Toda kmalu sem se sam preplašil svojih besedi; šel sem predaleč. Alice bo celo mislila, da delam proti Fredu. Izrazil sem prvo priložnost ter rekel Mrs. Rodgersovi, da je Fred nekaj popolnoma drugega! Prav gotovo je krasen fant, biser, ki bi ga jaz prav gotovo izbral, če bi bil dekle. Dosegel

sem, da me je starka poslušala in opazila, kako nesamoljubna duša sem.

Nekega večera sem v mraku pričakal Alice; hotel sem, da prva spregovori.

»Ti nisi Fredijev prijatelj.«
»Kaj sem pa naredil?«
»Slabo si govoril o njem.«
Odpeljal sem Alice k materi ter jo vprašal, kaj sem slabega rekel o Fredu.

»Pravil si, da se je treba paziti pred potepuhi, da pa je Fred izjema in biser,« je odgovorila mati.

»Ampak, mama, tega mi pa nisi povedala,« je vzkljnila Alice. »Bog te blagoslovi, Nut!«

Ponosno sem odšel. Bil sem razdražen, pa sem svoje povoljno stanje izkoristil. Ko me je Fred v drugič zaprosil, naj mu spet pomagam, sem odgovoril, da zaradi Alicinega vedenja nočem imeti z njegovo stvarjo nobenega opravka več.

9.

Alice je vsa solzna prišla ter me prosila, naj se porazgovorim z njenimi starši ter rečem dobro besedo za Freda. To se je zgodilo zvečer, ko je bilo že vse delo končano. Alice je prišla prav k meni ter se mi zdaj pa zdaj dotaknila gumbov na suknjiču. Nikoli se nisem bil tako blizu nje in čutil sem njen dih. Ves sem se zavzel od sreče in odgovarjal sem ji brez zveze:
»Za Freda, Seveda! Kaj pa naj rečem?«

In nisem vedel, da Fred prisluškuje; Fred pa je stal v hlevu ter naju poslušal.

»Kaj pa naj storim?« sem vprašal. »Mar veste, česa me prosite? Saj ste vendar spoznali, da vas tudi sam ljubim.«

»Ne, tega nisem vedela,« je odvrnila. »Tega mi nisi nikdar povedal.«

»Ne, nisem povedal. Držim se pri tleh. Vem, da sem potepuh in da vas nisem vreden.«

»Sicer pa to nima nobenega pomena,« je dejala Alice. »Kajti jaz ljubim Freda.«

»Mene pa prosite, naj vam pomagam?«

»Ne, ne!« je rekla. »Potem pa ni treba.«

»Ali vam ni nikoli prišlo na um, da sem bil že dovolj nesamoljuben?« sem rekel. »Nikdar nisem slišal iz vaših ust niti ene hvaležne besede. Da pa bi šel zdaj še dalje, bi presehalo človeške moči.«

»Vem, da si dober,« je dejala Alice.
»Da, in nič več?«
»In izobražen si, veliko več o vsem. Pišeš nenavadno hitro.«

Toda tega, kar bi rad slišal, da sem skoraj tako lep kakor Fred in skoraj prav tako zanimiv, Alice ni rekla.

»Ali bi me kdaj mogli vzljubiti?« sem jo vprašal.

»Da,« je dejala Alice. »Malo, to je...«

»Mar mislite, da ne bi mogel gospodariti na vaši farmi, zaslužiti mnogo denarja ter vas nositi na rokah? Kaj pa bo storil Fred?«

Alice je molčala.

»Vi ne veste, kakšen sem,« sem rekel skrivnostno, kakor bi ne imela o meni nobene predstave.

»Jaz, jaz pa imam tolele je kriknil Fred ter nenadoma planil iz hleva.

V rokah je imel vile. »Moja predstava o tebi je ta, da si podlež in goljuf,« je vpil Fred besno. »Ubil te bom kakor psa!«

Tedaj sem se prestrašil ter dvignil roke v obrambo. »Pomiri se, Fred, in pusti me!« sem mu rekel.

»Pustim naj te? Ubil te bom na mestu!« je zavpil Fred in zamahnil z vilami proti meni.

Alice se ni niti premaknila, da bi stopila med naju. »Nikar ga ne ubij!« To je bilo vse, kar je rekla.

»Ti si ubijalec,« sem rekel Fredu. »In prosim te, spusti vile, ti morilec!«

Toda Fred mi ni hotel priznasti.

»Če se le za palec premakneš, te ubijem,« je rekel.

Sedel sem na tla. Videl sem, da je Fred popolnoma znorel in da nisem mogel pri njem ničesar doseči. Tak udarec z vilami se, kot je znano, zelo počasi celi, morda sploh nikoli, in bal sem se za življenje.

»Kaj si pravil starki o meni?« je vpil Fred.

»Ti si nora žival,« sem dejal. »Ničesar nisem rekel in nočem delati nobenih uslug.«

Fred je obrnil vile ter me udaril z držajem po glavi. Ni me preveč bolelo. Spet sem vstal. Ko so bile vile spet blizu mene, sem jih zagrabil in jih obvladal. Ta trenutek je Alice razumela, da preti zdaj nevarnost Fredu; stekla je v hišo in poklicala očeta.

»Pomirita se, fanta!« je rekel Rodgers s stopnišča. »Za kaj pa gre?«

»Vprašajte Freda,« sem odgovoril. »Napadel me je z vilami.«

»Oba sta imela vile,« je rekla Alice.

Zdaj sem razumel, da je bila Alice zlobna, in čeprav sem bol zloben tudi jaz, je bila ona še hušja. Odšel sem poln mrznoterje ter zaljubljenca pustil, naj se razjasni in opravičita za moj hrbtom, kakor hočeta. Toda naslednjega dne sem odšel k Fredu, ko je oral, ter mu ukazal, naj stopi s pluga. Ni hotel. Tedaj sem ga tako udaril pod brado, da se je nagnil in padel s sedeža. In da bi se mi maščeval, ni našel Fred nič pripravnejšega kot to, da je ponoči, ko sem spal, razrezal hrbet mojeja suknjiča.

Orali smo, dokler ni polja prekril led in je zemlja začela zmrazovati. In nekega dne je rekel Mr. Rodgers:
»Hej, fanta, treba bo končati z oranjem!«

Takoj sva izpregla ter odšla domov. Zadnjikrat sem očistil mule, jim umil kopita ter jim dal jesti.

»Temni se, kmalu bo noč; lahko ostaneta do jutra,« nama je rekel Mr. Rodgers.

Preračunal je, koliko sva prislužila ter naju izplačal. Jaz nisem vzel nobenega predujma, zato sem dobil več kakor Fred, ki je že prej vzel nekaj denarja, da si je kupil v mestu novo obleko in nov klobuk.

Mr. Rodgers mi je ponudil, da mi posodi za pot malo boljše suknjič, kot je bil moj; lahko ga pustim pri njegovem znanu, trgovcu v Eliotu, je rekel. Tedaj sem obrnil žepe njegovega suknjiča, da bi videl, da ni v njih ničesar pozabil. To je bila od moje strani majhna, popolnoma odvečna zvijača, da bi mu pokazal, kako sem poščen.

Ponoči sem se prebudil, ker je Fred vstal s svoje slamnjače ter začel oblačiti suknjič.

»Kam pa greš?« sem ga vprašal. Ni mi odgovoril.

Fred je odšel in se ni vrnil. »Ne, kaj ima za bregom,« sem pomislil, se splazil do vrat ter jih odprl. Na ulici je bilo temno in hladno in le malo zvezd je bilo na nebu. Nisem se odločil, da bi ga zalezoval, pa sem se vrnil; naj se tam zgodi kar koli, najbolje je, če se človek ne meša vmes. Na vratih sem prezebal in zaspal sem zelo trdo; do jutra se nisem prebudil.

Ko sem vstal in vstopil k starima, se Fred še ni vrnil.

»Kje je Fred?« je vprašala Mrs. Rodgersova; pripravljala je zajtrk. »Ne vem,« sem odgovoril.

Šla je ven in ga poklicala, toda Fred ni odgovoril. Tedaj se je v stari porodila sumnja: odprla je vrata Alicine sobe in pokukala vanjo. Bila je prazna. Spet je zaprla vrata in rekla:
»Le kje je Alice?«

Obraz ji je bil pepelnato siv. Iskali smo ju križem krašem, pa ju nismo našli. Toda Alicinih mul ni bilo v hlevu in razumeli smo, da sta ušla.

»Prav tako kot naša starejša hči,« je rekla razburjeno Mrs. Rodgersova. Stari Rodgers je bil zelo zalosten in molčal je; hodil je okrog in se lotil zdaj tega zdaj onega, toda ničesar ni mogel storiti. Zena se je prva pomirila in rekla, da je s starejšo hčerko vse dobro izpadlo, pa bo morda z mlajšo prav tako. In kakor je vedno z babcami in dedi, je bil tudi tema mali vaukec bolj pri srcu kakor njih lastni, odrasli otrok. Mali Edwin je bil največje veselje hiše.

»Če boš spet kdaj hodil tod mimo, ti bom dal dela, če ga bo le kaj,« mi je dejal Mr. Rodgers. »Kam pa se boš zdaj obrnil?«

»Dalje proti zahodu,« sem rekel. »Tega bi ne smel storiti,« je dejal Rodgers. »Moral bi si najti službo tukaj, v mestu, da bi ostal vedno v naši bližini.«

Toda odšel sem v kalifornijske vinograde.

KONEC

Nadaljevanje s šeste strani.

V septembru je bil odšel iz mesta v upanju in z namenom, da se najkasneje, kakor je zadrževal materi, v dveh mesecih zmagoslavno vrne. Mati mu je sicer branila. Sklicevala se je na Boga, na njegove zapovedi, na pokorščino oblast, a prav s tem govorjenjem ga je najbolj dražila in odbijala. Dobra je, a nevedna in daleč za sedanjimi časi!

Kako prijetno in vzpodbudno je bilo brati skrivna poročila o junastvih, uspehih in zmagah! Kako ga je ommajljala romantika gozda in plamenični idealizem fantov in deklet! Svet indijanaric iz prvih šolskih klopi je vstal pred njim. Zdaj vse tako lahko doživljal! Zakaj ni bil že poprej čel? Dvomil je, bil je previden, hotel je počakati trenutka, ko se bo njihov boj pokazal za zmagovitega 100%, ko ne bo treba ničesar tvegati. Umori in pokolji narodnih izdajalcev, ki so ovrzali njihove načrte, so se mu zdeli opravičeni in sami po sebi umilivi. Brez nasilja pač ni žrtve, brez žrtve ni prevrata, brez prevrata ni oblasti, brez oblasti pa ne bo nikoli tistega reda, ki ga morajo uresničiti. Brez novega reda ne bo novega človeka in brez novega človeka ne more biti raja na zemlji. Treba je uničiti Boga in vero, ki stavi toliko pregraj in ki je toliko stoletij dušil sproščeno človeštvo. Zadoosti stoletij je že bilo, ko sta si fevdalizem in kapitalizem izmišljala Boga za svoje namene, da sta proletarijat držala v suženjski pokorščini. Treba je rušiti, nato bodo gradili. Staro preperelo kočjo je treba podreti, da se na njenem mestu sezida moderna in udobna stanovanjska hiša...

Ko je bil prišel v gozd ga je surova, divjaska resničnost udarila v obraz, da bi se bil najraje vrnil. To niso bile lahke romantične sanje epohitega in razvajenega telesa v mestu, to je bila umazana, krvava zločinska resničnost. V teoriji se mu je zdelo vse tako lahko in opravičljivo, dejansko pa je čutil vse to kot zločin.

Njegov idealizem je dobil krepko zaščitno. Bil je kakor pijan, ni se mogel znebiti v mreži zapletenih čustev in naspotij, ki so se to pokazala v vsej resničnosti. Da, vse to je preokrutno in in nečloveško. V mestu je ploskal umorom in požigom, tu pa se mu je upiralo, ko je prišla vrsta nanj. Bolj mu je ugajal

časen boj pri spopadih kakor pa zavratno odpeljavanje in mučenje, ko si žrtve ni mogla pomagati.

Toda tu sta bila njegov ponos in trma. Ne nazaj! Bal se je zamahovanja in ponižanja, ko pa se je vedno delal tako pogumnega in doslednega Sicer pa, če se vrne, ve, kaj ga čaka. Kocka je padla. Igrati bo treba do konca! Lenobno sanjarjenje je zamenjala naporna, tvegana in negotova resničnost.

Opazil je kmalu, da med ljudmi ni tistega navdušenja za reče, kakor so mu bili tobolji; če so dajali, so dajali neradi, zavedajoč se, da dajejo svoje zastoj in da jim ne bo nikoli povrnjeno. Brez pušk in strojnici bi ne bili dobili ničesar, poginili bi morali od lakote. Premalo je bilo tistih, ki so gorali zanje, pa še ti so kazali le na druge, kadar je bilo treba dajati, ali so se jim dobivali le zato, da bi zavarovali svojo imovino. O, predobro jih je poznal! Vaški magnati, ki so opletali okoli njih, so s tem strahili le svoja premoženja in jih hoteli ukantiti. Moral je potrpeti, ker čas še ni dozorel, toda navsezadnje bi tudi z njimi in njihovo prekanjenostjo opravili.

Lepota in romantika »osvobodilnega« boja je sestajala iz tavanja iz kraja v kraj, manjših prask, bežanja, večnega besedičenja in hrabrenja ter neprestanega zatrevanja o skorajšnjem koncu. Napadi na utrjene postojanke so se izjalovili, čeprav so bili še tako dobro zasnovani. Nikoli niso presenetili sovražnika. Zaposeljanje sovražnika in trditve, da je nasprotnik plačanec, da je strahopeten in nedelaven, so se izkazale za laž. Njega je sovražnik čedalje bolj skrbel. Njegova moč je rastla. Da se ne bi preveč okrepil, bi mogel preprečiti samo nagel konec vojske, toda vsa znamenja in prekovanja o naglem koncu so se izkazala za laž ali nevednost.

Prihajali so porazi drug za drugim in nobeno opravičevanje ali olepšavanje ni moglo pri mnogih zabrisati mučnega vtisa in prikrivane zaskrbljenosti. Zaslutil je, da nasprotniki niso nikoli okupatorjevi najemniki, ampak da je to boj za nasprotni tabor in njihovo stvar in da ta element narašča. Zaradi ponesrečenih napadov bojni duh med tovariši upada. Prišli so trenutki, ko je njega samega zagrabilo, da bi se ubil, utekel, se skrill in počakal konca. Toda to bi bilo ne-

dosledno in nevredno njega. Treba je iti do konca, do zadnjih meja...

Mislil mu hudournou drve po glavi, se zapletajo v čustva, si nasprotujejo in povzročajo bolečine. Telesni bolečini se je pridružila še dušna zmeda, negotovost in strašen občutek zgrešenosti, ki ga dolejš ni poznal. Zakaj ni več tiste velike vere v njem?

Bolečina pod desnimi kolenom ponehuje, zdaj se mu, da je brez rok in nog, le srce še slabotno utripuje in v glavi mu šumi, šumi; čuti, kako mu telo postaja hladno, toda pod tem hladom čuti strahotno žejo. Jezik in ustnice so mu kakor plamen. Za požirek vode bi dal pol sveta. Navdaja ga želja, da bi pil, pil, da bi odžejan utonil v vodi in se brez bolečin razpožil kakor mehurček.

Mukoma dvigne veke; bela, vodena svetloba ga ekeli v oči. Na globoki sinjini neba zagleda bel oblaček; podoben je belemu jagnjetu. Na zelenih vejah smrek leže zadnji žarki kakor zlato predivo; sence se večajo, lezejo izpod dreves in grmov kakor široke gosnice ter goltajo zlato svetlobo na jaskah kakor rumene murvine liste.

Večer se je nagnil.

Molk zaliva gozd. samo ptički pojo; njihovi brneči glasovi kapljajo kakor erberne kaplje na mehko gladino molčanja. Kako čisto, sladko in sveto je to srebrno žuborenje! Kanjenec čuti, da se izteka v njegovo srce in ga polni z občutkom neke nove svetlobe.

Vračajo se mu mrliški in od muk spaheni obrazi žrtve. Oči, polni smrtne groze in muk, boljše vanj. Tedaj je imel njihovo zanikanje kriviče za trmo in zakrknjenost, kar ga je navdajalo z velikim besom, da bi nasprotni tabor z enim samim gibom roke strl, kakor stroj prsti gosnic.

Zdaj gleda nanje drugače. Počasni umeva te smrtne kaplje na njihovih čelih in te hropeče, presunljive glasove, porojene iz muk. O, strahno stanje, stanje pred vrati smrti! Tudi oni so bili ljudje. Odkod v teh poslednjih trenutkih ta njihova vdanost? Zakaj ni bilo v njihovih osteklenih očeh sovražstva in zlobe? Ali so molili res samo zaradi strahu pred smrtjo in ne zaradi globoke vere? Kako, so mogli prositi odpustanja celo za tiste, ki so jih mučili? Tedaj je bil imel vse to za neko čudno zmes hinavščine in

praznovanja. Ta svet se mu je zdel nobeljen, ozek in tuj! Njihova vera v Boga se mu je zdelo smešna. Res, Bog jim bo pomagal! Kako morejo biti tako slepi in smešni! Zakaj jim ne pomaga s kakim čudežem? Saj se bojujejo zanj. Sicer pa, če je Bog ustvaril človeka in mu dal svoje postave, zakaj ni ustvaril takega človeka, ki bi svoj najvišji razvoj dosegel brez boja in zločinov, brez krvi? Če je vsemočuden, bi to mogel in to je zadoosti prepričevalen dokaz, da ga ni.

Tako je mislil in čutil takrat.

Zdaj čuti, da se nekaj lomi v njem, da nekaj vdira vanj; polasča se ga čudna jasnost in gotovost. Iz zmede in nasprotij, ki se podo po njem kakor viharji, prihajata svetloba in mir. Spomin mu prikaže mater, kako moli, kako je v skrbeh zanj in kako velika je njena duša. Ne, ona se ni motila.

Ali ne bi zdajje laže umiral, če se njegovih rok ne bi držala kri? Kakšno ceno ima njegovo življenje zdajje v poslednji uri? Ali je bilo vredno živeti? Kaj je storil dobrega? Ali je bilo ubijanje in plenjenje prostovoljno in brez ukaza res dobrot, dobra stvar? Da, tako je mislil do te ure. Zdaj se mu jasni, da se nobeno dejanje ne more šteti za dobro, ki nekomu ali mnogim škoduje in nikomur ne koristi. Ali bo to njegovo življenje komu koristilo? Polasča se ga dvom. Kdo more potrditi, da bodo oni zmagali in zmagali tako, kakor govore in žele? Ali so res vsi tisti zmagali, ki so trdili in verovali, da bodo zmagali? Ne, kajti potemtakem bi morale biti same zmagre brez porazov.

Ali je bilo treba njemu, da v najljepši dobi pogine? Ne, krivi so tisti, ki so ga navduševali za novega človeka in njegove bogove, za Marksa, Lenina in Stalina. Ali se oni morejo vzporejati s Kristusom? Res je, Kristus ne more nihče dokazati enega samega dejanja, ki bi se ga bila držala solza ali kaplja krvi. Marks, Lenin in Stalin zmagujejo z nasiljem, topovi, tanki in množico vojaštva. S čim je zmagoval in zmaguje Kristus? Odkod ta njegova moč, da je postal osvajalec narodov, ko ni uporabljal ječ, strojnico in oklepnikov? Da, bili so, ki so pozigali in morili v Njegovem imenu, toda to so gotovo storili zoper njegov nauk. Tu je drugi, globlji, čistejši in višji svet, svet duše in večnosti. Ne, duh ne more

umreti, to čuti sam, ko mu pojemajo telesne moči, a njegovega duha moč raste. Ali je poprej kdaj toliko mislil, ali more reči, da z njegovim telesom umira njegova duša?

Telo mu ugaša, na oči lega tema; udje so mrzli in mrtvi, le tkivo čuti kakor žerjavico. Ta pekoča žeja in ta zapuščenost in stiska srca in duše! Da bi bila zdaj ob njem njegova mati ali vsaj eno bitje, ki bi mu reklo dobro besedo, ki bi ga potrdilo v tem, kar čuti in gleda zdaj. Ki bi mu reklo veliko besedo, da je Bog izbral njegovo krivdo, ker spozna, da ni delal prav.

Globoko v njegovi duši se nekaj zgane; čuti, kakor da se je ta težka in tesna tema razkrala na dvoje. Oči se mu orose. V tej svetlobi zagleda pred seboj hrib; iz skalnatih tal raste križ. Lepo moško telo, ki je razpeto na njem, je vse po modrolo od udarcev, iz črnih ran teče sokrvica, mrzlo truplo pa je vse v črno-rdečih progah sedenih curkov krvi. Glava je globoko nagnjena na prsi. Žile se potrepetavajo v zadnjih križih, prsi se mukoma dvigajo in padajo. Globoko iz oščrja prihaja hropenje. Pod križem vidi divjo množico, slisi kletve in posemeh. Potem se dvigne s trnjem ovenčana glava k nebu, s krvjo zalite oči se široko odpro, pogled se povese na tiste, ki so Ga križali in ki Ga preklinjajo se ustavi z milino umirajoče ljubezni na Materi, nato se obrne k nebu. Iz oščrja se utrga presunljiva prošnja:
»Oče, odpusti jim, saj ne vedo, kaj delajo!«

Ta klic ga zruši na znotraj kakor potres. Vse tisto, kar je bilo v njem trdega, upornega, umazanega, oprto samo nase in grešno, se zdrobi v prah. Čuti se nepopisno uničenega in odrešenega. Čuti, kako ga na znotraj zalivajo solze, ga poplavlja in odnašajo vse umazanost iz njegovega srca. Ustnice se mu pronaknejo:
»Odpusti, odpusti tudi meni...«

In tedaj začuti veliko svetlobo in sladkost, srce se širi, širi od nepopisno sreče odrešitve, čuti, da ga hoče razgnati. Vse tlelo se izdrze, sunkovito iztegne in obstane... Izna umazanih rokavov se prikažejo uši, razhajajo se kakor pogrebu ob končanem pogrebu.

Zadnji žarek smukne skozi razpoke leskovih listov in obleži na negibnih, umazanih prsih kakor zlat meč...

»Tajne narave«

bo edinstvena na našem domačem knjižnem trgu. Po visoko kvalitetnem delu bodo radi posegli vsi, ki jim je mar duševnega obzorja. Naročite se tudi vi na Svet!

Velikega slovenskega misijonarja v veliko delo

Škof Friderik Baraga med Indijanci

Na severu ameriških Združenih držav, na meji proti Kanadi, leži troje jezer, od katerih je vsako skoraj tako veliko kakor Jadransko morje. To so: Gorenje jezero (Lake Superior), Michigansko (Michigan) in Huronsko (Huronsko) jezero. Med Gorenjim in Michiganskim jezerom je polotok Gorenji Michigan, med Michiganskim in Huronskim jezerom pa polotok Dolenji Michigan. Na obeh je Baraga deloval kot misijonar, oba je upravljal tudi kot škof.

Na Gorenjem Michiganu so ob njegovem prihodu bivali Indijanci iz rodu Ojipve ali Čipeva. S tistimi, kar jih je živelo na severnem bregu Gorenjega jezera in v zahodno od tega ležeči zvezni državi Minnesoti, jih je bilo vseh skupaj še kakšnih 25.000. Na Dolenjem Michiganu je pa stanoval rod Otava, ki je bil nekoč zelo številen in mogočen, saj se po njem imenuje glavno mesto Kanade; v Baragovem času jih je pa bilo le še 4000. Jezikovno sta si oba rodova sorodna, kakor so si n. pr. slovanski jeziki, in spadata v algonkinsko indijansko jezikovno skupino, kakršnih je v severni Ameriki kakšnih enajst. Zgodovinsko odločilen čas za te Indijance je bila 2. polovica 17. in 1. polovica 18. stoletja. Takrat so prihajali k njim številni katoliški misijonarji, zlasti jezuiti, od katerih je nekaj umrlo tam mučeniške smrti in je Cerkev osem izmed njih že prišla med svetnike. Če bi bili Indijanci takrat sprejeli krščanstvo, bi se bili ohranili in razmnožili na svojem ozemlju in bi imeli svojo lastno kulturo. Pa ga niso, ker se niso hoteli odpovedati svojim hu-

lakoti so hodili smukat divji riž in nabirat gozdne sadeže. Ta ali oni si je napravil majhno njivico in jo posadil s krompirjem, koruzo in bučami. Stanovali so v kočah (vigvamih), ki so jih naredili tako, da so v krogu zasadili v zemljo drogove, jih v sredi upognili in na vrhu zvezali, potem pa to ogrodje pokrili z lubjem. Stanovanske opreme niso imeli nikake, ampak so čepeli ali ležali na lubju ali na bivoljih kožah. Kuhinjsko posodo so imeli iz bakra ali pa iz lubja, ki so ga zasmolili. Jedli so kar z rokami. — Ti vigvami so bili polni dima in smrada, včasih tudi polni mrčesa; vsak indijski misijonar se je moral kmalu sprijazniti z njim.

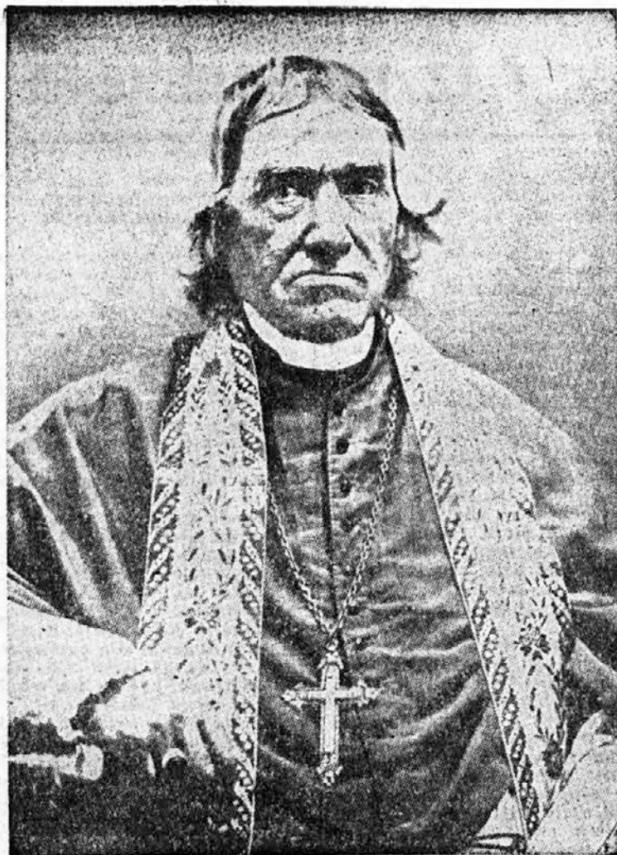
Knoblehar in njegovi tovariši so delovali med lahkomišelnimi, trenutnimi, skoraj samo na telo pozornimi črnci, pri katerih je bilo zelo težko kaj doseči. Baragovi Indijanci so pa bili bolj resni in preudarni ljudje, samo da so bili silno zapuščeni. Za dobre vplive so bili na splošno zelo sprejemljivi. Kristjani, ki jih je vzgojil Baraga, so bili po večini zelo dobri; v pisnih, ki jih je pisal v domovino, jih je tudi Slovincem stavil za vzor. Zopet in zopet je nazorno gledal moč katoliške vere, ki v nekaj letih tudi divjaka prerodi in požlahtni. On in Pire večkrat hvalita tudi indijansko mladino, fante in dekleta, kako čisto in srmažljivo živijo in so jim mladostne zablode skoraj nepoznane. — Seveda so pa imeli Baragovi Indijanci tudi mnogo slabih lastnosti, s katerimi so se morali po spreobrnjenju boriti. Predvsem je treba omeniti njihovo veliko lenobo, iz katere

čim je poganske rodove tirala na zahod, na drugo stran Missisippija.

Iz L'Ansa je bil Baraga poklican za apostolskega vikarja Gorenjega Michigana in je bil 1. novembra 1853 v Cincinnati posvečen za škofa. Za sedež svoje misijske škofije si je izbral mestece Sault Ste. Marie (Su Sent Méri) v vzhodnem kotu Gorenjega jezera. V maju 1. 1853 je pa prenesel svoj škofovski sedež proti zahodu, v mesto Marquette (Markét). Še isto leto ga je 9. oktobra na cerkvenem zboru v Baltimoru zadel kap. S težavo se je pripeljal domov, kjer je biral in trpel na duši in telesu, dokler ga ni 19. januarja 1868 Bog poklical k sebi po plačilo.

Njegova apostolska vnema, ki se je bil navzel zlasti na Dunaju pri sv. Klementu Hofbauerju in ki je v domovini zavoljo jansenizma in jozefinizma ni mogel razviti, je dobila v Ameriki, zlasti med njegovimi ljubljenimi Indijanci, pristo apostolsko polje. Neutrudno se je gnil za dušami, polet v čolnu, pozimi na nizkih saneh, ki so jih vlekli indijanski psi, še večkrat pa na krpljah. Michigansko in Gorenje jezero zemeta večkrat valove, visoke kakor hiše. In nešteto krat so taki valovi premetavali indijanski čolnike iz lubja, v katerem je poleg onega ali dveh indijanskih spremljevalcev skrčen ždel Baraga, ves prestrašen, premočen in prestrašen. Včasih ga je Bog skoraj čudežno orel, ko so že tudi njegovi hladnokrvni rdečekožji spremljevalci obupavali. Nešteto krat so ga krplje, ki si jih je navezal na svoje mehke indijanske čevlje, žulile do krvi, pa je hodil na njih uro za uro, tudi po več dni, da je že komaj dihal. Zvečer ga pa ni čakala topla kopal in zložna postelja, ampak nekaj vej in dračja, na katero mu je spremljevalec razgrnil dve ali tri odeje — na debelem snegu, po strupeno mrzlim nebot, da je pokalo drevje pragozda, skozi katerega ni držala nobena pot. Ko je Indijance zakuril ogenj, je Baraga ob njem molil brevir; po eni strani se je skoraj peklo, po drugi strani mu je pa preznojena obleka sproti ledena. In ko je spremljevalec zaspal, ogenj pa ugasnil, je Baraga drgetal in šklepetal od mraza. Lahko rečemo, da je krplje šele tik pred smrtjo odvezal od svojih trudnih nog, saj je večji del njegove škofije prej ko slej ostal za močvirji in pragozdi.

Ubog je prišel v Ameriko, ubog je ostal do smrti, kljub temu, da je bil rojen v graščini in da je bil nekaj časa tudi lastnik gradu. Skoraj edino njegovo imetje so bile knjige. Ko je kot škof nastopil v Saultu, je bila njegova škofovska palača skromna sobica, ki jo je imel najeto v majhni jezuitski leseni hišici. Njegov kaplan Bourion je začel hoditi drugam na hrano, ker se mu je pri Baragovi mizi želelec upri zoper neprestan krompir. Ko je hotel v svoji zadnji bolezni dati svojemu zvestemu misijonarju Terhorstu podporo za njegovo šolo, mu je dal svojo srebrno uro, nekoliko pozneje pa svojih zadnjih 20 dolarjev, ki mu jih je bila prinesla dobra Irka, da bi si privoščil vsaj nekoliko boljše hrano. Kot misijonar in kot škof ni imel nikakih stalnih dohodkov. Njegovi revni Indijanci mu niso mogli prav nič dati, marveč jih je moral on podpirati. Navezan je bil edinole na podporo, ki jo je dobival iz Evrope, zlasti z Dunaja, Monakovega in Lyonsa.

Škof Friderik Baraga malo pred smrtjo.

Ameriko zopet prijel za pero, ki ga je bil v domovini začasno odložil. Indijanski jeziki so zelo težki; zlasti glagol je silno bogat z oblikami, ki se v druge jezike skoraj ne dajo prevesti, ampak samo opisati. Slovenski izseljenec Resman je pisal iz Minnesote o Ojipvejih: »Indijanski jezik je včasih kakor cvrčanje ali žvižganje, včasih kakor vzdihovanje ali ropotanje.« Dolgih 5 let je moral Baraga pridigati in tudi spovedovati po tolmaču. Ko se je pa jezika naučil, je Otavcem in Ojipvejem napisal eno versko knjigo za drugo. Večinoma so doživele po več izdaj, tudi po štiri ali pet, čeprav so izhajale v precejšnjih nakladah. Uporabljali so jih tudi drugi sorodni indijanski rodovi, celo v Kanadi. Indijancem so se tako priljubile, da so nmogo pred smrtjo izrekli željo, naj jim deneno molitvenik na preli, ko jih bodo položili v grob. Iz njih so jih Baraga in njegovi sodelavci učili brati. Še čez stoletja bodo jezikoslovci uporabljali Baragove indijanske knjige, ko bodo proučevali tedaj že izumrlo algonkinsko jezikovno skupino. — Še več je pa storil Baraga za jezikoslovce, ko je napisal leta 1850 slovnico ojipvejskega jezika, v začetku l. 1853 pa ojipvejsko-angleški in angleško-ojipvejski slovar. Npopisno veliko dela sta ga stali ti dve deli, saj je moral vse sam uganiti in razmisлити. Že ti dve knjigi bi delali čast nemu slovoškemu življenju. Baraga jih je napisal za misijonarje, da bi se jezika čim prej naučili. — Svoje knjige je pisal večinoma pozimi, ko ni mogel zdoma. Poleti je vstajal navadno ob treh, pozimi pa ob štirih. Nato je eno ali dve uri prebil v

mravno ne kvarila. Verska šola je bila že takrat up in ponos katoliške Cerkve v Ameriki.

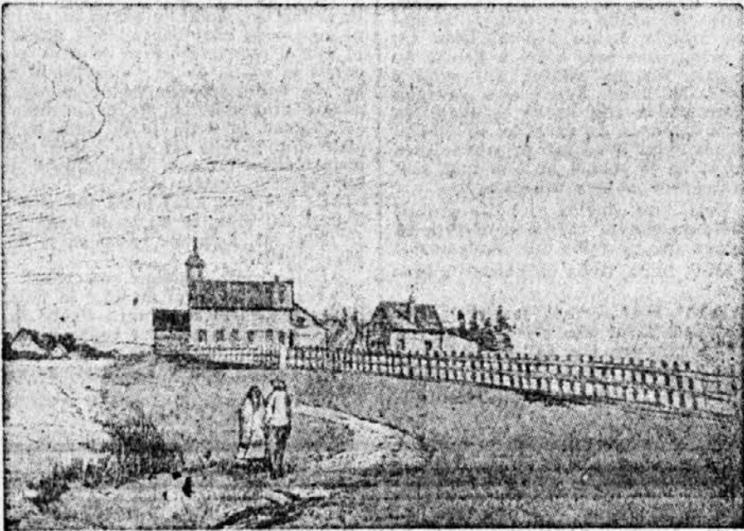
Indijanci so Barago silno ljubili. Še dolga desetletja po njegovi smrti ga niso skoraj drugače imenovali kakor »naš oče Banagac« (črke »r« ne morejo izgovoriti). Ljubili so ga predvsem zato, ker jih je tudi on neizmerno ljubil. Njegova prva indijanska okrožnica se upravičeno začneja z besedami: »Ninidžandsidog sajažinagog! Otročki moji, ki vas ljubim!« — Ljubili so ga zato, ker jim je govoril v sladki materinščini. Potem pa tudi zato, ker je znal tako prijazno občevati z njimi. Lepih oblik vedenja je bil vajen še iz domačega gradu, iz bivanja pri botru dr. Dolinarju in z Dunaja. Veljal je kot popoln gentleman, ki se ima v vseh okoliščinah in za vsako osebo v polni oblasti in ki ima pri svojih plemenitih dejanjih tudi vedno najčistejšo namero. Zaradi svoje temeljite in široke izobrazbe, zaradi svojega lepega nastopa in zavoljo svojih velikanskih zaslug za širjenje krščanstva in krščanskega omissa je bil najbolj spoštovana osebnost ob Gorenjem jezeru in so si tudi anglikanski protestantje šteli v čast, poznati se s njim. Na dan njegovega pogroba v Marquetu je tudi v nekatoliških obratih počivalo vsako delo. V okrožju pri L'Ansu in v mestu, ki se po njem imenujeta, bivajo večinoma drugoverci. Po »Baragovi cesti« (Baraga Avenue) v Marquetu hodijo katoličani in nekatoličani. Predlog, da se cesta imenuje po njem, je stavil njegov prijatelj protestant Peter White, predsednik tamkajšnje državne banke. Tudi eden izmed marquetskih poštarnih uradov nosi Baragovo ime. — Z neizbrisnimi črkami se je torej vpisal v srca Indijancev in belokožih Američanov.

Med Slovenci je s Knobleharjem, ki se je po njegovem zgledu in vplivu odločil za misijonski poklic, vzbudil tolikšno misijonsko zanimanje, kakršnega potem dolgo več ni bilo. On stoji prvi v vrsti slovenskih duhovnikov, ki so šli za svojimi izseljenimi rojaki v Ameriko in tam pomagali ustanovljati in utrjevati božje kraljestvo. Že z njim so delovali Pirc, Skola, Mrak, Lavtžar, Cebulj, Andolšek in Vrtin. Po njegovem neposrednem ali posrednem vplivu so potem prišli v druge ameriške škofije Tomaževič, Štibjel, Erlah, Trobec, Buh, Žužek, Tomazin, Plut, Velkanec in drugi, za katerimi so prihajali vedno novi, da je takrat živeli imeli n. pr. letopis ljubljanske škofije za l. 1882 natisnjenih 8 strani.

Dne 4. oktobra 1844 je Baraga pisal iz L'Ansa dunajskemu nadškofu Mildeju, ki je bil takrat predsednik Leopoldinake ustanove za podporo ameriških misijonarjev: »Tukaj mi večkrat tudi najpotrebnejša manjka. Pa kolika tolažba, kako preobilno plačilo in kako nepopisno veselje me čaka za takrat, ko me bodo na sodni dan nekateri teh mojih dobrih otrok v Kristusu, ali prav za prav vsi, kakor upam, obstopili in pričali pred ostrim Sodnikom: 'Ta nam je prvi označil tvojo božjo besedo; pripovedoval nam je o tvojem božjem usmiljenju, ki si ga po svojem Sinu izkazal ljudem, in je napolnil naša srca z vero in ljubeznijo do tebe.' O kako sem hvaležen Bogu, da me je poklical v težavni, pa neizrekljivo tolažitni misijonski stan!«

Ko ga je Bog poklical v Ameriko, je bil on skoraj edini, ki je v tistih pokrajinah, ki so bile takrat še izključno indijanske, oznanjal krščansko blagovest. Ko je pa umrl, je tam zapustil lepo urejeno škofijo. Točno ga je torej označil njegov ameriški življenjski pisec Verwyst: Saintliness in action, Delavna svetost.

Dr. Frane Jaklič

Baragova stolnica in njegova škofijska »palača« v Sault Ste. Marie leta 1853.

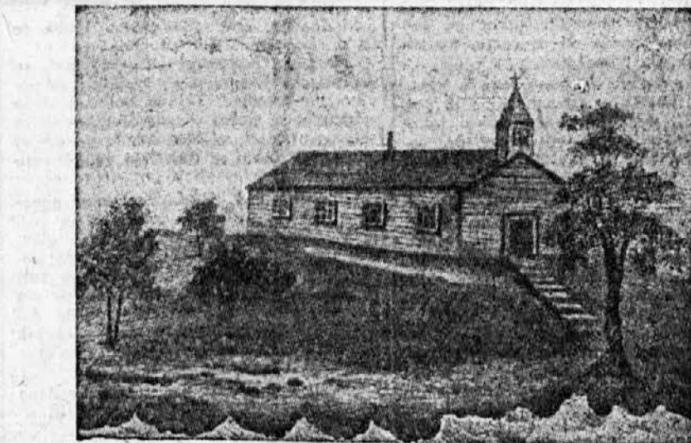
dimi in zablodam. Zaradi nenavnega življenja so izumirali. V divjem sovrastvu je en rod uničeval drugega. Potem so pa še belokožci raznesli mednje opojne pijače in razne nalezljive bolezni, zlasti koze, ki so ponekod pobrale prav vse ali skoraj vse prebivalstvo. Na več krajih so Barago opozarjali njegovi indijanski vodniki, da je tam včasih stalo veliko indijansko naselje, takrat pa niti ene koče ni bilo več. Baraga in njegovi sodelavci so torej prišli sprejeti v krščanstvo le še zadnje tisoče dveh izumirajočih indijanskih narodov, od katerih jih živi dandanes čisto krvnih samo še nekaj malega, večinoma po naselbinah (rezervatajih), ki so od belega prebivalstva strogo ločene. Skoraj vsi so katoliške vere; njihovo mladež vzgajajo v šolah po večini redovnice.

V Baragovi dobi Otavci in Ojipveji niso bili več bojeviti »Indijanci«, ki bi s sulicami in četi, loki in puščicami in bojnimi sekirami tomahavkami drveli peš ali na konjih nad sovražnika. Bili so le še siromaški ribiči, ki so imeli svoje vasice samo na bregovih jezer, in so hodili v gozdove zalezovati in streljati divjad in ji nastavljal pasti in zanke. Na spomlad so hodili tudi prestrezati sok neke vrste javora, ki so ga potem prekuhavali in varili za sladkor. Ob hudih

jih je navadno dvignila šele huda lakota, potem zahrbitno maščevalnost in še kar bolešno nagnjenje do opojnih pijač. Pred spreobrnjenjem h krščanstvu so častili dobre in zle duhove, ki so jim darovali tobakove liste in druge malenkosti. Vedež so, da biva neko Vrhovno bitje; vendar so precej pozabljali nanj in so šele od belokožcev zopet dobili jasnejši in pravilnejši pojem o »Velikem duhu«, Bogu.

Baraga je deloval kot misijonar med Otavci na dveh postajah: od 28. maja 1831 do 21. septembra 1833 je bil v Krievem drevesu (Arbre Croche), to je v zalivu na severozahodnem delu Dolenjega Michigana, nato pa do jeseni l. 1835 na Veliki reki (Grand River), ki se izliva v Michigansko jezero; ta njegova misijonska postojanka je bila blizu tam, kjer je zdaj mesto Grand Rapids. — Dne 27. julija 1835 se je, ko so se zamrzla jezera odtajala, z ladjo pripeljal med Ojipveje v La Point (sedanja angleška izgovorjava: Lapoint) na zahodnem delu južne obale Gorenjega jezera in je ostal tam do poletja 1843, nakar so je preselili na sredo južne obale, na vzhodno stran Keweenawskega (Kjumnavskega) polotoka v L'Ansu (Lanz). Leta 1846 so na Keweenawskem polotoku začeli v velikem obsegu kopati železno, bakreno in srebrno rudo, kar je priskrbelo v deželo mnogo rudarjev, zlasti irskih, nemških in francoskih iz Kanade. S tem je Baraga nehal biti zgolj indijanski misijonar in je postal dušni pastir tudi belih priseljencev, katerim je pridigal v angleščini, francosščini in nemščini. V rudarskih okrožjih je vstala ena naselbina za drugo, eno mestece za drugim. In ker so bili rudarji večinoma katoliške vere, so želeli imeti tudi svoje cerkvice. Zdalj so se zgradili tu, zdaj tam. Bile so pa še take, kakršne so si delali Indijanci: lesene, z nizkim zvonikom, zunaj ometahe, znotraj pa pobarvane. Okoli Gorenjega jezera se je začela udomačevati kultura in civilizacija. Baraga je prvi slišal klavir, videl prvo cesto, prvi voz. Pa to je bilo samo v rudniškem ozemlju.

Indijanci so z gnevom gledali dotok belih. Meja Združenih držav so se pomikale vedno bolj proti severu. Ob Baragovem prihodu je bila indijanska zemlja še svobodna in nezavisna; kmalu si je pa država začela včlenjati ono indijansko pokrajino za drugo. Na ozemlju, ki je maloštevilnim Indijancem služilo skoraj samo za lovišče, so stotisoči in milijoni delavnih belih ljudi dobivali možnost za življenje in napredek. Država je Indijancem plačevala letno odkodnino za njihovo zemljo — samo da so jih njeni agentje večkrat grdo gojufali. Baragove krščanske Indijance je puščala v njihovih seliščih, ker so se oprijemali stalnega življenja, poljedelstva in obrti, do-

Prvotna cerkev v L'Ansu.

Pa mu vse to trpljenje in pomanjkanje ni bilo dovolj; tudi v dovoljenem si je odpovedal. Več ko 30 let ni pokusil nobene opojne pijače, zlasti zato ne, da bi laglje reševal svoje Indijance pred pijančevanjem, v katero so jih zapeljevali brezvestni beli trgovci. Ostal je zvest svojji zaobljubi, tudi ko je bil ves prestrašen in truden ter izčrpan do smrti in ko bi ga bil kozarec vina ali požirek žganja poživil in pokrepčal. — Svojih del in uspehov ni nikdar obešal na veliki zvon, ampak je molčal in vso čast zanje dajal Bogu. V Evropo je poročal o sebi samo zato, da je opozarjal na svoje misijone in dobival prispevke zanje. Sestri Amaliji, poročeni Gressel, ki mu je v Ljubljani dobivala podporo, je z vso odločnostjo ukazal, da mora sezgati vsa njegova pisma in mu takoj sporočiti, da je to res storila.

S svojim trpljenjem in svojimi žrtvami je klical božji blagoslov na svoje delo.

Da bi koristil tudi drugim Indijancem, ki niso spadali v njegove misijonske postaje, je kmalu po prihodu v

premišljevalni molitvi in to v vseh okoliščinah in na vsakem kraju, tudi na potovanju. Ko je odmaševal, odmolił zahvalo in del brevirja ter popil svoj čaj, je pozimi sedel k mizi in pisal ter sestavljal.

Razen pisanja knjig mu je bilo posebej pri sreč. šolstvo. Dokler sta bila oba Michigana še nezavisna, je lahko imel šolo, kakršno je hotel. Poučevalo se je vse v indijansčini. Ko pa je prišlo njegovo misijonsko ozemlje pod oblast Združenih držav, so te vpeljale državne šole, v katerih je učni jezik samo angleščina. Tudi Indijanci sami so si bolj želeli takih šol. Tedaj je pa Baraga kot misijonar in škof skrbel, da si vzdržuj vsaka misijonska postaja lastno versko šolo, na kateri naj učijo samo zavedno katoliško učitelstvo, če le mogoče redovnice. Seveda so te verske šole mnogo stale; vendar je vsa ta bremena rad nosil, samo da bi se indijanska in druga mladina v državnih šolah, ki so bile — vsaj takrat — katoliški veri sovražne ali pa vsaj versko brezbrizne, versko in

John Bouche, dolgoletni vodnik šola Baraga.